

PAGINI LITERARE

SUMARUL:

<i>M. Beniuc,</i> Poezia pură	<i>Mihail Vranca,</i> Cântec (versuri)
<i>Radu Brateș,</i> Cruce mică (versuri)	<i>✓ Romulus Demetrescu,</i> O nouă față a operei lui Sadoveanu
<i>Octavian Ruleanu,</i> Scrisori pentru Moni	<i>Grigore Popa,</i> Sora (versuri)
<i>Yvonne Rossignon,</i> Dimineața 'n grădină (versuri)	<i>C. S. Anderco,</i> Căutare (versuri)
<i>Grigore Popa,</i> Preludii la o metafizică eroică	<i>Eduard Coroi,</i> Arderi
<i>Olga Caba,</i> Bijuterii (versuri)	<i>Teodor Murășanu,</i> Lună, Coarde (versuri)

BCU Cluj / Central University Library Cluj

CRONICI

CĂRȚI

Radu Brateș, (Demostene Botez : Cuvinte de dincolo). *M. Beniuc*, (Zaharia Stancu : Serghei Esenin). *Romulus Demetrescu*, (Sergiu Dan : Arsenic, Profira Sadoveanu ; Mormolocul). *Grigore Popa*, (Octavian Goga : Fragmente autobiografice, D. Tomescu : Atitudini politice și literare, Gr. Tăușan : Dincolo de cotidian). *Virgil I. Mănescu*, (Georges Moroianu : Les luttes des roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne).

REVISTE

Romulus Demetrescu, (Convorbiri Literare, Revista de Filosofie, Mercure de France, Die Sammlung, Corona). *Radu Brateș*, (Blajul, Brașovul Literar). *Virgil I. Mănescu*, (Libertatea, Le Mois, Nouvelles Revue Francaise, Les nouvelles litteraires). *Dimitrie Macrea*, (Țara Bârsei). *Teodor Murășanu*, (Revista Fundațiilor Regale, Uj Idök).

INSEMNĂRI

Olga Caba, (Omul printre arbori). *Romulus Demetrescu*, (Istoria Esteticei dela Kant până azi, în texte alese, Aesthetik de A. Baumler). *Radu Brateș*, (Un nou poet : N. Caranica). *Grigore Popa*, (Inspirații mediteranene). *M. Beniuc*, (O nouă revistă literară la Cluj, Căzul Marta D. Rădulescu). *Teodor Murășanu*, (Pe marginea discuției „Reviste provinciale — Reviste bucureștene“, Ion Petrovici la Academie, După săptămâna cărții).

PAGINI LITERARE

LA 15 ALE FIECĂREI LUNI

COLABORATORI:

*M. BENIUC, RADU BRATEȘ,
CORONIUS, PAVEL DAN,
ROMULUS DEMETRESCU, VIRGIL
I. MĂNESCU, ION MOGA, TEODOR
MURĂȘANU, GABRIEL PAMFIL,
GRIGORE POPA, YVONNE
ROSSIGNON, OCTAVIAN
RULEANU, I. I. RUSSU, DIMITRIE
TODORANU, OCTAVIAN VUIA*

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Redacția și Ad-ția: Teodor Murășanu, Turda, Piața Regina Maria, 23

Abonamentul:

In țară, 1 an . . . . . Lei 120.—
" " Exemplarul . . . . . " 10.—
În streinătate . . . . . dublu

Oricine primește un număr și-l reține, se consideră abonat

Manuscrisele nu se înapoiază. Domnii autori și editori, cari doresc să li se recenzeze volumele sunt rugați să le trimită Redacției. Toate cărțile și revistele primite vor fi menționate la Bibliografie.

P O E Z I A P U R Ă

Negreșit, subiectele literare învechite strecurate și cernute prin toate filtrele și sitele critice, sunt ingrâte. E foarte greu să găsești și să scrii despre ele ceva ce ar constitui o valoare aditivă la ceea ce au spus alții. Iar dacă ai reușit totuși să prinzi un nou aspect al subiectului sau măcar ai această iluzie, trebuie să fii foarte circumspect în expresie, pentru a nu trezi susceptibilitățile personale ale specialiștilor. Totuși, prin riscul lor implicit, aceste subiecte vechi, vechi în sensul de a fi crezute epuizate, sunt foarte ispititoare.

Poezia pură e unul din ele. Disecat și vânturat de criticii și poeții ultimelor trei decenii, nu știu de i-ai mai găsi vreo articulație care să nu fi trosnit în tentativele de a fi prinsă în cătușele formulilor literare.

Fără îndoială, s'a spus mult în această materie. Dar dacă ai încerca o simplificare și reducere de termeni ca în Algebră, ai vedea că au spus mulți, însă nu mult, sau, la tot cazul, cam același lucru. Îndeosebi criticii (poate cu excepția Abatelui Brémond) au contribuit destul de modest la lămurirea problemei poeziei pure. În schimb poeții au dat, de astă dată, dovadă nu numai de a crea poeme la temperaturi artistice neatinse înainte, dar și de o perspicacitate uimitoare.

Pentru delimitare, țin să spun dela început că socotesc de reprezentanți ai poeziei pure cu deosebire pe poeții care, pornind dela câteva principii ce vor sta totdeauna și singure la baza adevăratei poezii, și-au făcut titlul de onoare din a nizuși să-și clădească opera exclusiv din elemente compatibile cu principiile enunțate. Filonul acestei poezii, reprezentat azi de P. Valéry, Stefan George, T. Arghezi, I. Barbu ș. a., poate fi urmărit prin Mallarmé, Oscar Wilde și Baudelaire până în Edgar Poe. Edgar Poe este Alahul poeziei pure, iar Baudelaire profetul său! Nu întâlnim la el denumirea de poezie pură, nici la Baudelaire, dar principiile ei le găsim în întregime în eseurile genialului Bostonian. Aproape nimic nu s'a adăugat la ceea ce scria el, înainte de anul 1850, despre acest subiect în „The poetic principle” și în „The philosophy of composition”. Dacă s'a adăugat ceva, au fost doar întregiri și nuanțări, dar nu schimbări principiale. Însuși Valéry, ca bun teoretician al poeziei pure, nu face de cele mai multe ori decât să reediteze și să explice pe Edgar Poe.

Canoanele poeziei pure, o relativă scurtime, muzicalitate, cultul frumósului pentru el însuși, debarasarea de principii fizical-științifice și etice..., le găsim toate exprimate în „The poetic principle”. Criticul modern, fie cât de avansat, nu ar putea decât să desvolte ceea ce a spus Poe, fără să-l depășească prea mult.

Caracter fundamental, ce te impresionează la poeții poeziei pure, e faptul că toți pun, conștient, la temelie operele lor același principiu estetic, să scrii poeme numai pentru realizarea Frumosului, care le servește ca ipoteză de lucru și drept singurul criteriu de valorificare a creației poetice. Valéry ar numi „clasică” această tră-sătură („... classique est l'écrivain — scrie Valéry — qui porte un critique en soi-même, et qui l'associe intimement à ses travaux”). „Criticistă” ar fi calificativul ei adevărat, pentru că în mod critic caută poetul să-și fixeze metoda de lucru și domeniul de exploatare, atitudine ce-l pune alături cu savantul și cu filosoful. Îl desparte de ei doar domeniul special în care el — poetul — își desfășoară activitatea creatoare.

Adevărurile științifice, filosofice sau etice sunt pentru poet absolut irelevante. O contradicție sau o confirmare intenționată a acestor adevăruri prin arta poetului nu există, pentru că valorile poetice stau pe un alt plan de existență, într-o altă regiune a Ființei, în regiunea Frumosului. „... Beauty is the sole legitimated province of the poem” (Frumosul e singura provincie legitimă a poemei) — scrie Edgar Poe. Dar această „provincie a Frumosului” trebuie să și-o delimiteze poetul singur, să și-o creeze, ca să zicem așa.

Ca ființă biologică, poetul, ca toate ființele vii, există în aceeași lume transcendent neutrală, pe care o poate trăi, real sau ideal, sub aspecte variate. Din acest transcendent neutral poetul, ca om, va putea prinde numai fracțiuni, cu forme, conținuturi, semnificații și valori, dar nu ca lucruri în sine (transcendent absolut), ci numai ca raporturi între Eu și Ceva. Ca estel în genere el va trebui, în această eterogenitate a lumii, să tragă granițele regiunii specific estetice, iar mai departe, ca poet în speță, înăuntrul acestei regiuni să-și delimiteze ogrorul propriu, Verbul ca izvor de Frumos și trăiri estetice. În filosofia fenomenologistă a lui Edmund Husserl acest proces de delimitare, urmărit cu alte scopuri decât cel dat de mine aici, poartă numele de „reducțiune fenomenologică”. Să adoptăm termenul, pentru că similar filosofului fenomenologist lucrează poetul. Pentru ca să atingă culmile de lux și încântare spirituală ale artei sale, trebuie să reducă, să neutralizeze și el existența lumii dată sub alte aspecte decât cel estetic. Toată viața cotidian-practică, toată lumea fizicală cu legi și reguli, toată construcția filosofică cu bazele metafizice ale existenței sunt puse de el în paranteză („eingeklammert” — ar spune Husserl). Reține din toată existența reală și virtuală doar chintesența de Frumos; iar din Frumos numai partea ce se poate distila prin Verb. Cea mai sobră, mai adâncă și mai intuitivă expresie a acestor adevăruri a dat-o poetul Barbu în al său „Joc secund”:

Din ceas, dedus adâncul acestei calme creste,
Intrată prin oglindă în mântuit azur,
Tăind pe înecarea cirezilor agreste,
În grupurile apei, un joc secund, mai pur,

Desprinsă din vremelnicia lumii date neutral-obiectiv și trecută prin sufletul lui „în mântuit azur”, arta poetului e, printre sau peste

aspectele trecătoare ale existenței („grupurile apei“), un „joc secund“, o altă, o nouă realitate.

Numai după acest proces critic, după ce a străbătut această *via purgativa* cu ajutorul reducțiunii fenomenologice, pătrunde poetul în regiunea Ființei despre care Baudelaire spune

Lá, tout n'est qu'ordre et beauté,
Luxe, calme et volupté,

în regiunea Frumosului, Aceasta e însă numai primul pas făcut în misiunea sa. După opera, mai mult negativă, de eliminare, delimitare și purificare, urmează procesul activ de construcție. Pentru că artistul nu e descoperitor, ci creator de Frumos.

Sugestive pentru regiunea Frumosului, în care trebuie să lucreze poetul sunt versurile lui Baudelaire citate mai sus. Ordine, frumusețe, lux, calm, voluptate trebuie să fie opera poetului, lumea de trăiri estetice pe care o crează. Cum va putea el să creeze această lume prin vorbe meșteșugite, ca un chimist ce distilează din flori variate esența de parfum, — e problema artei sale poetice.

Aci începe al doilea stadiu critic în arta poetului, anume, determinarea elementelor adecvate pentru a reda, verbal, Frumosul.

Cuvântul, piatra din care clădește poetul, e pentru noi, luat izolat, ca semn sonor, vizual sau imaginar, un mic cristal de experiențe, de reacțiuni, de semnificații „înghețate“. Considerat singular și desprins de orice realitate care să-l strângă, necesar, în chingi, ne spune multe, dar nimic precis. Cuvântul „foc“, când îl citesc, mi-l șoptesc sau mă gândesc la el, poate să-mi deștepte în minte experiențe foarte variate pe care le-am avut sau le-aș putea face cu focul; aș putea să-i dau tot felul de semnificații proprii sau la figurat, să le trec pe toate în revistă și să le combin, fără să pierd nici o clipă din vedere că ceea ce fac eu se petrece în domeniul *posibilului* (nerealizat) și că nu e vorba de ceva *real*. Dacă însă într-o sală de spectacol aș striga repetat cu glas tare: Foc! (indiferent dacă ar fi sau nu aceasta o realitate), aș reuși, foarte probabil, să provoc panica în public. Ce s'a întâmplat? Din toate virtualitățile pe care le prezenta cuvântul „foc“, în domeniul *posibilului*, eu am ales pe acea care îndeplinește *funcțiunea* de „incendiu izbucnit“ și am aplicat-o într-o situație susceptibilă de o astfel de aplicație. Este indiferent că eu am fost constrâns la această aplicare de factori externi, de pildă un incendiu izbucnit de fapt, sau de factori interni, cum ar fi de exemplu gândul nesăbuit de a produce panică. Fapt e că eu am putut și pot oricând să cobor cuvântul din domeniul *posibilului* în domeniul *realului*, dându-i o funcțiune determinată, făcând cu alte cuvinte, să „desghiețe“ în el o anume semnificație, de care sunt legate anumite complexe de experiență. În scurt, eu am puțința să deslănțui dintr'un cuvânt cu funcțiuni multiple pe acea care este adecvată structurei momentane a unei situații date. „Un cuvânt“ e numai un fel de a vorbi, pentru că, practic, un singur cuvânt poate conținea mai mult decât o frază exprimată într'o du-

zină de cuvinte, iar, de facto, eu nici odată nu lucrez cu cuvinte câte unul și nici măcar cu fraze, ci cu *trăiri*, cu gânduri, cu imagini, cu sentimente, care pot *electriza* deodată un cuvânt, o frază sau o pagină întreagă. Că, la rândul lor, cuvintele prin puterea lor latentă fac să explodeze noui trăiri în mine, e o altă chestiune, care privește dinamica gândirii și a proceselor trăite interior în general. De altfel această caracteristică *de inflamant* a cuvintelor strică foarte des planului interior ce cere „hainele vorbirii”, producând deviații indesezirabile. Aici e tocmai arta de a exprima: să nu te lași sedus de cuvânt. Să profiți de bogățiile lui ascunse, pe care, ca o femeie cochetă, ți le descoperă ori de câte ori răsună în suflet (nu numai în urechi), dar să nu cazi nici o clipă robul acestor bogății înșelătoare, căci ești pierdut. Cuvântul, ca toate lucrurile nevalorificate ale lumii, e sărac. Bogat devine numai prin ceea ce pui tu în el, prin ceea ce valorifici tu în el.

Ei! și acum poetul. Mai mult ca oricine el trebuie să cunoască funcțiunile multiple ale cuvântului și posibilitățile valorificării lor. Din conglomeratul de înțelesuri și valori eterogene, pe care le prezintă un cuvânt, poetul desprinde doar valoarea lui estetică, adică aceea care produce *uimire* și *încântare*. Pentru acest scop, orice cuvânt care satisface oarecari condiții de muzicalitate externă, e bun. Cuvântul „curvă”, nepoetic și abject când și-l aruncă reciproc precupețele în față, dobândește, când Argezi scrie

Tu nu spuneași unde noptai,
Curvă dulce, cu mărgăritărel de mai,

aroma și savoarea unui fruct copt, din care ai mușca cu poftă. Cum a făcut poetul, de ne-a rămas, din acest cuvânt injurios cu însușiri etico-sociale, doar partea de păcat dulce, care trece dincolo de formele admise de societate pentru dragoste și se transplantează în planul mai general al vieții care cere viață, sub chip de patimă și plăcere, fără să mai recunoască haina petecită a moralei? Firește în primul rând cauza e tocmai scoaterea în evidență a acestei semnificații potențiale și tocmai aceasta *uimește*, dă trăirea estetică. Dar nu e vorba numai de a evidenția un nou sens, ci de a reprima, simultan, orice alt sens care ar putea supăra procesul de ridicare sufletească momentană, provocată prin sensul rar al cuvântului. Represiunea se produce propriu zis prin integrarea cuvântului cu sensul specific în sistemul totalitar al planului ce stă la baza poemei, adică prin plasarea cuvântului ca parte în tot. Atmosfera globală hotărăște prețul cuvântului.

Din cele spuse până acum putem desprinde că, deși foarte important, cuvântul nu este singurul element de care poetul are nevoie în crearea unei poeme. Cuvântul are doar valoarea cărămizii în construcția unei clădiri. Înaintea lui însă e altceva care îi premerge, cum premerge planul unei clădiri clădirii însăși. Cuvântul trebuie să se subordone acestui plan, pe care îl poate, firește, și modifica, rolul lui însă de a se subordona totdeauna în procesul de creație. Prin urmare, cuvântul nu epuizează problema poemei. El

este un element fundamental în ea, dar poetul trebuie să țină seama și de alte elemente, pentru ca să satisfacă condițiilor unei bune poeme.

Procesul de creștere, poate cel mai important element în plămădirea poemei, nu interesează deocamdată mai de aproape, tocmai pentru că acest proces îl întâlnim în toate activitățile creatoare și nu aparține exclusiv poeziei. Ajunge doar să spunem că o poemă crește ca un spic de grâu dintr'o sămânță, cu deosebirea doar că are un caracter mereu *inedit*, din cauza dinamicei creațiilor noi, și tocmai aceasta îi dă, în mare parte, valoarea estetică.

Trecem la condiții mai specifice ale poeziei pure.

Edgar Poe, Baudelaire și toți poeții din această școală nu s'au datat niciodată la poeme prea lungi, poema lungă e o contradicție în termeni — (spune Edgar Poe), pentru că *starea de înălțare sufletească*, trăită în timpul citirii sau ascultării unei poeme, nu poate fi susținută indefinit. Dimpotrivă, ea este de scurtă durată. Având în vedere acest fapt, poetul își dă seama că nu poate fi vorba de o emoție estetică susținută dela un capăt la altul al Iliadei, de exemplu. Satisfacă mai bine acestor condiții o poemă scurtă, dar cu potențialități estetice concentrate la maximum. Poema trebuie să constituie un mic sistem unitar, bine închiegat, într'un echilibru dinamic și armonios, cu elemente așa fel constelate încât să nu turbure în omogeneitatea ei emoția de ridicare sufletească a cititorului sau ascultătorului. Ordinea și armonia sunt deci elemente primordiale ale poeziei. Acest lucru trebuie înțeles atât pe latura formală externă cât și pe latura interioară a conținutului. Latura formală privește rima, ritmul și muzicalitatea — probleme de importanță vitală pentru poezia pură. În ce privește muzicalitatea s'a ajuns nu numai la sonorități verbale impecabile, dar și la armonii de care nu s'ar fi putut bănui capabilă limba omenească. Neîndoios, în această privință Poe nu a fost depășit de niciunul din urmașii săi. E neîntrecută ca muzicalitate poema „The Bells” (Clopotele), inadaptabilă, fără să fie fundamental alterată, în vreuna din limbile cunoscute. Pentru cititorii de englezește îmi permit să citez aici o strofă :

Hear the sledges with the bells — Silver bells!
What a world of merriment their melody foretells!
How they tinkle, tinkle, tinkle,
In the icy air of night!
While the stars, that oversprinkle
All the heavens, seem to twinkle
With a crystalline delight;
Keeping time, time, time,
In a sort of Runic rhyme,
To the tintinnabulation that so musically wells
From the bells, bells, bells, bells,
Bells, bells, bells —
From the jingling and the tinkling of the bells.

Calitatea acestor versuri e determinată, firește, și de virtualitățile muzicale specifice ale limbei engleze. Baudelaire, mai puțin turburător decât Poe, în schimb cu o seninătate de mai mare tensiune,

---

ne-a dat de asemenea o muzicalitate exquisă în poemele sale, cum e celebra „Harmonie du soir” sau „Le jet d'eau”.

Dar, mai mult decât toate calitățile formale, conținutul, în sens de trăiri estetice potențiale, dă nota specifică a acestei poezii. Preocupat de realitatea Frumosului și pipăind mereu condițiunile psihice, trăirile, necesare pentru înălțarea sufletului (ar fi poate mai corect să spunem: a vieții conștiente de sine), poetul se plasează pe un punct de vedere psihologic introspectiv, pentru că singurele realități psihice accesibile lui imediat sunt ale sale proprii. Deci poetul își pune mai mult ca oricând propriul eu în creația sa. De aici tendința de interiorizare a poeziei, având drept consecință primă lipsa de retorism, de element declamatoriu, de descripție a evenimentelor sau a naturii luate pentru ele. Ceea ce era calitate pozitivă la poezia romantică, de exemplu, (retorism, declamație, descripție), devine aici o calitate negativă. Dar dacă te plasezi în punctul de vedere al poeziei pure, această lipsă de retorism, rezultată din însăși structura poemei interiorizate, e o calitate de preț. Rămasă la propriile-i mijloace, anume trăirile evocate prin cuvinte pentru înălțare interioară, armonizată și echilibrată, sau pentru simetrie sufletească între obiect și subiect, poezia se dispensează, fără pierderi, de metodele teatrale și zboară cu propriile-i aripi. Poeziile adevărate se recită, nu se declamă; declamația le distruge chiar efectul. Încercați să declamați, așa cum se obișnuște pe scenă, vreo poezie din cele mai bune ale autorilor citați și vă veți convinge că e imposibil, fără să distrugeți însuși farmecul poetic al bucății. Pentru a o putea savura, trebuie s'o citiți încet, monoton, numai pentru Dv., interiorizat. Această interiorizare e adevărata natură a poeziei pure. Dacă ne-am permite o lărgire a acestei note în întreg domeniul artistic și, mai mult, asupra vieții în genere, am înțelege de ce s'a spus despre Baudelaire că a cântat omul modern, — lucru ce se poate afirma și despre ceilalți reprezentanți ai poeziei pure. Omul modern, sau mai corect spus: omul cult, trăiește în sine, ne mai dând frâu liber vitalității. Viața e mai reținută. Nu mai e modern să blestemi, să îți, nici să te bucuri, să te înduioșezi prea tare în poezie. Viața a pierdut din sferă, îmbogățindu-se în conținut. Trăiești mai mult în tine decât în afară. Aceasta chiar în viața de toate zilele. Nu este elegant să-ți etalezi suferința nici bucuriile. În artă, această trăsătură se manifestă mai intens. Pentru că artistul nu face decât să sublinieze, să ridice la stare de conștiință incandescentă o notă latentă a vieții. În teatru, de exemplu, s'a redus considerabil teatrul de pe scenă. De altfel, te-ar plictisi. Te atrage mai mult viața interioară a personajilor. Conflictele lor cu ei înșiși mai mult decât cu semenii. Același lucru în roman: Marcel Proust, James Joyce, Thomas Mann, sunt tipici în această privință prin romanele lor de profundă analiză sufletească și reducere la minimum a valorii evenimentului extern, comun obiectivat. Poezia, mai mult ca orice creație literară, rezumă și adâncește această interiorizare a vieții. Nu numai că s'a retras din piața publică în sufletul poetului — mai puțin încăpător decât

o piață, în schimb mai bogat — dar și aici poezia caută să neglijeze elementele care amintesc prea mult conflictele cotidiene de sentimente și tendințe. Sentimentul prea puternic e banal și displace sufletelor rafinate. De aceea, poetul caută stări de conștiință mai subtile, mai adânci, ridicându-se totuși deasupra vieții comune (adâncimea e aici înălțime), și mult mai greu de atins decât emoțiile noastre de fiecare zi. Sunt trăirile, vagi pentru omul de rând, ce îi le provocă un apus de soare, un răsărit de lună sau tot ceea ce ar deștepta stări de conștiință incipientă, neînfierate încă de cotidian și util. Situațiile externe poetul nu le consideră în valoarea lor comun obiectivă, — ele sunt, pentru el, *semnificative*, cum ar spune Valéry, nu-s decât prilejuri pentru adâncirea trăirii, pentru confundarea situației externe cu eul poetului prin slăbirea raporturilor dela subiect la obiect. E deci o poezie spiritualizată la maximum, un spirit universalizat, fără conflicte, omogen și tocmai de aceea cu aparențe statice. Planul pe care se mișcă e prea neted pentru ca să-ți dea impresia mișcării. Această poezie desprinsă de cotidianul vieții, încercând o depășire a realității obișnuit percepute, prin prinderea esenței însăși a acestei realități în aspectul ei de ascensiune (trăirea de înălțare ce îi-o procură Frumosul), cu puterea vrăjitoarească a cuvintelor, e ceea ce se numește de obicei poezie pură. Pentru cititorul avansat aceste poezii substanțiale au ceva din finețea ceaiurilor japoneze, — ceaiuri, ai zice, spirituale.

Un sigur citat, din Valéry:

De l'âme les apprêts sous la tempe calmée,
 Ma mort, enfant secrète et déjà si formée,
 Et vous, divins dégouts qui me donniez l'essor,
 Chastes éloignements des lustres de — mon sort,
 Ne futes-vous, ferveur, qu'une noble durée?
 Nulle jamais des dieux plus près aventuree
 N'osa peindre á son front leur souffle ravisseur,
 Et de la nuit parfaite implorant l'épaisseur,
 Prétendre par la lèvre au suprême murmure.

Je soutenais l'éclat de la mort tout pure
 Telle j'avais jadis le soleil soutenu...
 Mon corps désespéré tendait le torse nu
 Oú l'âme, ivre de soi, de silence et de gloire,
 Prête á s'évanouir de sa propre mémoire,
 Écoute, avec espoir, frapper au mur pieux
 Ce coeur, -- qui se ruine á coups mystérieux
 Jusqu'á ne plus tenir que de sa complaisance
 Un frémissement fin de feuille, ma présence...

(„La Jeune Parque“)

Bine înțeles, poezia de conflict, poezia cu substrat dramatic nu este exclusă, însă interesează numai în măsura în care se spiritualizează și redă drama vitală într'un sens mai general, răsfrântă prin prisma Frumosului. Citiți, pentru verificare, „Riga Crypto și Iapona Enigel“ de Ion Barbu.

Pentru realizarea poeziei pure se cere, negreșit, un efort neobișnuit în gândirea comună, se cere o depășire a rațiunii discursive, silogistice, o trecere în domeniul intuiției, a intuiției bergsoniene,

---

supraraționale, dar în continuare cu efortul rațiunii. Poetul devine un adevărat creator și e firesc ca în acest caz să-și limiteze considerabil producția.

Pentru cititor poezia pură prezintă serioase dificultăți, atât din cauza formei cât și a conținutului. Foarte des limba, purificată de experiențele prea comune, apoi noutatea în gândire și simțire cauzează aceste dificultăți. De aceea, pentru a putea stabili contactul cu ea, cititorul trebuie să facă un efort intelectual peste normă. Poate o imagine ar traduce mai bine raportul dintre cititor și această poezie. Poezia pură e floarea reginei în munții de piatră ai gândirii: trebuie să te ridici pe drumul aspru al efortului intelectual, ca să răzbești până la acele sfere sufletești unde gândirea se reoglindește în ea însăși, fuzionând, într'o nouă formă, incandescentă, într'o singură esență ceea ce e frumos în noi și în lume.

Poeții înglobați sub denumirea de reprezentanți ai poeziei pure au o însemnătate mai mare decât cea strict legată de valoarea artistică a opere lor poetice. Concepția lor despre poezie, formulată de Poe, descoperită și lansată apoi cu deosebire de Baudelaire prin „Les Fleurs du Mal” în deosebi, este o tentativă foarte serioasă și conștientă de a face din arta poetică o disciplină de sine stătătoare, cu domeniul de exploatare și metodele de realizare proprii, fără încălcări necesare (rar contingente) în domeniul Adevărului sau Eiticului. Arta poetică își are provincia sa: Frumosul exprimat verbal. Acolo poetul lucrează ca un savant, cântărind, analizând și sintetizând materialul impur al cuvintelor în vederea înfăptuirii nouilor forme de frumusețe verbală. Mallarmé, cel mai mare virtuos al poeziei pure, a adus în acest sens cultul verbului până la idolatrie.

Dar ce e Frumosul exprimat verbal? Și ce e Frumosul în genere? Dacă am fi cutreierat regiunile frumosului cu Valéry sau ca Valéry, am spune simplu, ca el: „La définition du Beau est facile: *il est ce qui désespère*”. Dar când vrei să explici și altora, neinițiați, ce e Frumosul, se arată insuficientă această definiție. Și rămâi cu părerea că poeții poeziei pure nu au reușit să-l definească. I s'ar putea însă oricui obiecta, că poeții poeziei pure, dacă n'au reușit să definească în ce constă Frumosul verbal, au reușit în schimb să-l înfăptuiască în poemele lor.*)

M. BENIUC

---

*) Autorul acestui articol va încerca, în paginile acestei reviste, să dezbată problema Frumosului în poezie și să analizeze opera poetică a câtorva din reprezentanții poeziei pure. Să fie considerată numai ca o punere de problemă încercarea prezentă.

C R U C E M I C Ă

*E primăvară și cimitirul azi
destăinuie lumii bucuria morților.
— Trecătorule cu pași grăbiți pe cărări umbrite,
trecătorule care-ți razimi sfios fruntea de lumină,
nu ești din satul meu?*

*Cunosc în ochii tăi umbra salcâmlor,
desfoiu în glasul tău graiul copiilor desculți,
ce cauți tu în cimitirul cu cruci de piatră
și morminte rânduite frumos?*

*Astăzi straturile înfloresc surâsuri albe
peste epitafe negre pe care nu le știi citi.
Intr'un colț de morminte 'nsorite
e culcat în sicriu de lemn dur un prunc tânăr.*

*De l-ai striga pe nume și-ar răspunde,
căci și-ar cunoaște glasul părintesc și trudit;
și de-ai îngenunchia subt crucea cu brațele scunde
și-ar împreuna mâinile mici spre rugă.*

*Și-ar plânge trist că n'ai adus pe mama
și pe fratele mai mare cu fluier de prun,
pe fratele mai mic și pe fratele bun
cu care 'ntorcea mieii pe margini de ape.*

*Trecătorule mirat, aici aproape,
subt crucea mică fără semne strâmbے și reci,
în casa cu stâlpi de humă, în casa de veci,
în care nici sgomot nu se frânge,
azi fiul tău, străin și singur, plânge...*

RADU BRATEȘ

SCRISORI PENTRU MONI

Te-am așteptat, Moni, să-mi apari în zarea adâncă a haosului din strada sfârșitului de oraș... Trebuia să-mi dovedești existența ta rațională și rolul tău de subjugătoare difuză. N'ai venit pentru că socoteai mai bine să nu vii. Deși nu știu motorul indemnului tău de rebeliune lăuntrică. Nu cunosc încă structura constituției tale psihice și nu-ți știu specificitatea reexcitațiunii tale în fața unei cauze fără efect.

N'ai sosit hotarnică și fructuoasă cum aveai obișnuința... De ce oare?! Azi credeam că-ți voi putea surâde cu toală expresia ființei mele. Mai speram că te voi putea domina prin apele ochilor mei translucizi. Aveam să-mi afirm totalitatea simțimintelor mele prin tentacule vrăjite în care mustea otrava dorului tău... Te-aș fi încarcerat, întreagă cum ești, în sângele meu cald de vibrația umbrei tale, Moni.

N'ai venit. M'am încopciat atunci la capul vremii... Și-am mers alături de alții pe panta scurgerii continue... cu prezența parfului tău în nări.

Te simțeam, prin jocul unei voinți de fier, aproape de răbufnirile tic-tac ale pășăruiceii din coșul trunchiului meu. Arătam lumii că tot ești a mea, așa cum ești tu, Moni, abia atingătoare de aer, ca un fulg răsleț...

Iar lumea, teribila lume, fără de lumină de profunzimi, n'a priceput sclipirea clocotului meu, nici transpirația armoniei pașilor imprăștiată pe asfaltul unei căi glodoase, dintr'o înserare fumurie.

De-ai fi venit la așteptare, Moni, nicidecum n'aș fi crezut că mi-ai intrat așa de pătrunzător în tot ceea ce constituie caldarâmul organismului psihofizic ce-l port pururea în viață, numai „eu“...

* * *
Iartă-mă Moni!... Ți-am greșit. O știu prea bine. Dar n'am voit s'o fac. Crede-mi speranței mele de îndreptare. Nu-mi arunca pe suflet obsesii temerare. Nu-mi supralicita conștiința cu incriminări postume. Destul e că fierb în spumele focului ce mă mistue... De ce-ai potența jertfa ce mă roade? De ce-ai mai introduce un ic îngrozitor sau un burghiu ce mi-ar învolta în haos ființa sufletească?!

Lasă-mă să-mi revărs eu narcoticul peste răbufnirile din mine. Știu că ți-am greșit. Și încă mult de tot. Sunt aici faptele. A fost lume multă la reprezentajie. Mi-ai cerut ajutor. Puteam să te introduc în rândul celor ce sorbeau cu ochii încăperea. Era freamăt de tinerețe... Nu te-am luat. Deși puteam s'o fac. M'ai implorat. Cu foc. Cu patimă.

Eu am rămas piatră de mormânt... Insensibil. Din ce cauză, nu pot ști... Și doar te invoc mereu cu adorare. Pentru ce n'am făcut-o?. De ce te-am lăsat să pleci cu mâhnirea pe față?. Ți-am închis tinerețea ta puternică aidoma unei zile tari cu soare de primăvară... Și te-ai dus, suprapunând gestului meu, icoana unei grozave răsbunări.

Iartă-mă, Moni!. N'am voit. Nu știu ce duh rău s'a încuibat în mine. Un demon poate. Nu sunt de vină, Moni... Crede-mă. Rogu-te, crede-mă. Vei uita la sigur calamburul meu. Demonicul din mine îl vei înmormânta în consolarea sufletelor noastre ce se vor înțelege mai bine în viitor.

Iartă-mă, Moni!.!.!....

* * *

Au răsărit pecinginele pământului în muguri negri de primăvară. În sus s'a cocoșat eteratec mirosul unei lumini de profunzimi, pornite din ființe în neființe. Se clatină văzduhul în pur de claritate ademenitoare.

S'au desghețat mădularele înfipte în paltoane. Jocul trece din om în om prin firul înțelegerii tacite, expuse pe față ca o vitrină din belșug luminată.

Moni m'a întâmpinat despoiată de haina iernii, ștregară, onctuoasă și mlădie ca păpădia în bătaia vântului. Lăsa urme imperceptibile pe unde trecea, despicând aerul în lungime ca o undă continuă de radio. Privirile curioșilor se întorceau magnetic cu străfulgerări de gândiri pălimate. Ea surâdea în bărbie, trimițând ridicături de sprâncene subțiri ca firul de paianjen, sub care jucau în voe luminile ochilor.

Și totuși mi-e străină... deși apropierea ei m'a năucit stupid, vârindu-mi în vine spaima unei eterne zădărnicii.

Mi-a trebuit o noapte albă cu clar de lună să desleg enigma grea.

Moni mi-a intrat în sânge în conturul tabloului hibernal. O am în conștiință așa grandioasă în paltonul strâns ce-i dă viață și forme suplă. Aceasta e Moni... Moni micuța, portretul ce-mi diriguște voința.

Imaginea ei din iarnă vreau s'o păstrez. Așa vreau să te știu, Moni. Așa și numai așa.

Altfel...?...?...

Imi ești străină, simpatica mea Moni...!

OCTAVIAN RULEANU

DIMINEAȚĂ 'N GRĂDINĂ

A încălțat lumina conduri de lobidag,
Și-a luat să ducă 'n soare șistarele de crin,
Stă soarele, luminii și dimineții 'n prag,
Și-și joacă 'n cer lăcuste, și 'n tufe de pelin.

De pe zaplazuri 'nalte îl trâmbiță zorele
Și macii îi sărută în zariști urma udă
Cu buze de cadână și cu pleoape grele,
Cu sufletu 'n mireasma pământurilor, crudă.

Și fiecare brazdă trimite o solie
De cântec în spirale albastre 'n drum de soare,
Un cântec mic de brazdă cu dor de ciocârlie
Și-un fluture albastru din fiecare floare.

Tu stai în rouă, frântă; stai gândului în prag
Și peste păr îți calcă lumina, căținel,
Cu pintenăți și galbeni conduri de lobidag,
Ți-e sufletul departe, în zări de funigel.

Și-așa cum stai plecată cu părul peste glii
Și te adie soare și mâini subțiri de vânt,
Se pare că 'nflorit-ai în lan de păpădii
Și c'ai crescut, putere de aur, din pământ.

Lumina ți-a adus șistarele de crin
Să picuri har de lacrimi. Culese pe pământ
Să ți le ducă 'n ceruri. Pe drum de rosmarin.
Privești în zări cărarea, și pașii nu mai sânt.

Și plângi plecată 'n tine, cu umeri grei de soare
Și greu de ceasul slăvii vărsată din pocal
De ceruri luminoase, cu rugă suitoare
De ciocârliei de tină, în focuri de cristal.

Nu știi ce-astepti cu zorii și soarele 'n grădină.
Aștepti s'auzi cum urcă poteci de rosmarin
Pași vâloriți de plete 'mprăștiate de sulfină,
Cu urmă argintată în preșuri de pelin.

Și frântă în lumină, pe creangă grea de trup
Porți vârsta pânguită și grea de suc sorit,
Ci pașii așteptării din carne ți se rup
Și te 'nfiori: c'alături de tine s'a oprit
Cu mâini fierbinți de rază, tot soarele grădinii.

YVONNE ROSSIGNON

PRELUDII LA O METAFIZICĂ EROICĂ

Aș vrea de data asta să scriu spaniolește. Nu numai pentru puterea evocatoare a vocabulelor iberice, ci și pentru îndrăsneala, tragismul și mereu învioratoarea schimbare a peisajului spiritual pe care țara, în care „vacile poartă nume de flori și câinii nume de împărați“, le prezintă. Munți cu ferestrele deschise spre cer, amieze luminoase ca sîdul, râuri deschise în porturi, mare și ocean. Cerul, Lumina și Marea nu sunt decât câteva semne ale sufletului spaniol, mai precis, ale peisajului spaniol, care se identifică, pe plan interior și exterior, cu îndemnul la aventură și risc. Spaniolul, mai mult decât oricine, trăiește sub semnul primejdiei și al fatalității. Dimensiunile lui sufletești, ca și dimensiunile naturii spaniole, sunt prăpăstioase și amenințătoare. Înalta tensiune interioară, pasiunea și misticismul său duc la acțiuni, creatoare de istorie și zămislițoare de largi orizonturi, concrete sau imaginare (gândiți-vă la grandioasa aventură donchisotească), sunt mai proprii Spaniolului decât oricui. Neastâmpărul, conștiința lucidă a insuficienței și a echilibrului labil, mai adevărat, a unui neconținut desechilibru interior, fac din acest fiu al Diavolului cel mai setos strigăt de libertate. Dar nu numai contingentă libertate garantată sau impietată de prescripțiunile politico-sociale, ci și *libertatea metafizică, libertatea de atitudine*, hotărîtoare de soarta culturilor, a civilizațiilor, într'un cuvânt, a concepțiilor despre lume și viață, cari angajează întreaga personalitate a înșilor sau a colectivităților.

Iată semnificația acestui preambul de esență spaniolă pentru prezentul *preludiu la o metafizică eroică*.

I.

Orice privire metafizică asupra realității implică, direct sau mediat, o sinteză, o totalizare, într'un fel sau altul, a experienței. Cum însă totalizarea absolută în timp și spațiu a experienței este imposibilă, în actuala stare a cunoașterii umane, orice act de sinteză, implicit orice atitudine metafizică presupune o transgresiune, o depășire, nejustificată din punct de vedere logic și științific, a experienței. Prin urmare, sinteza sau atitudinea metafizică, împlinite pe alt plan decât planul experienței, sunt adausuri subiective, credințe izvorîte nu din necesitatea faptelor de experiență, ci din căpușala efectivă care însoțește orice act de cunoaștere omenească. Ele nu sunt necesare și cu drepturi împrescriptibile în cartea legilor naturii, ci la fel de fragile și strălucitoare ca Frumosul și Binele. Nu-și găsesc justificarea în planuri de conștiință determinate, raționale sau iraționale. ci pe întreaga zare a vieții sufletești, crescând însă din

străfundurile ființei. Legată de un anumit fel de sensibilitate, vom vedea ulterior determinațiile ei, atitudinea metafizică de câte ori se realizează pe deplin este o *atitudine totalitară*, cu dublu sens: totalitară în sine, în articulațiile și resurtele ei intime și secrete și totalitară sau globală față de Tot, indiferent de ceea ce înțelegem prin el. Atitudinea metafizică, foarte de aproape înrudită cu „acel fior tragic al Frumuseții” și cu puritatea gestului moral, prin simfonia rezonanțelor pe cari le trezește, este totdeauna o viziune. O viziune înaltă și adâncă. Această viziune, din care nasc, adevărate cascade, „rezonețele atitudinale”, angajează întreaga personalitate. Când stăpânirea ei este suverană asupra insului sau asupra colectivității (mă gândesc la Grecii antici și la Inzi), devine punctul arhimedic al existenței. Puterea ei este creatoare și hotărâtoare de destin. La acest punct al conștiinței de sine, atitudinea metafizică este tot așa de tare, înfiorătoare și maiestooasă ca Moartea. Extrema luciditate la care spiritul ajunge, stilându-și existența sub comandamentul zeilor ei tutelari, îi împrumută farmecul marilor semne de întrebare, înscrise ca fulgere amenințătoare, între Viață și Moarte. *Întrebările și tâlcurile desprinse din atitudinea metafizică sunt cele mai mari și cele mai eroice.* Vom vedea de ce.

Efortul de documentare constructivă a celor afirmate mai sus, îl vom face însoțiți, la fiecare pas, de viguroasa și tulburătoarea *sinteză filosofică* a dlui D. D. Roșca, „*Existența tragică*”.

Înainte de a proceda la continuarea considerațiilor noastre în marginea *Existenței tragice*, ne oprim un moment asupra cărții, pentru a-i degaja semnificația și a o așeza la locul convenit în publicistica noastră cu caracter filosofic.

După cum o recomandă și subtitlul, „*Existența tragică* este o încercare de *sinteză filosofică*”. Suntem, prin urmare, dela început așezați într-o perspectivă de ansamblu, pe o poziție, am putea spune, culminantă, de unde privirile pot să cuprindă toate cercurile existenței și ale experienței. Aci trebuie să facem o precizare de amănunt. Poziția aleasă și circumscrisă, cu o diabolică discernare critică de filosoful nostru, este pur și simplu inexpugnabilă. Asta înseamnă că a fost acceptată după o matură chibzuire și cumpăneală. Balanța analitică și critică a dlui D. D. Roșca este de o precizie singulară. Menținându-se în pătrunzătoare capitole de analiză filosofică și științifică, „*Ideea cunoașterii integrale*” (cap. I), „*Mitul raționalității integrale*” (cap. II), „*Natură și civilizație*” (cap. III), în cadrele strict repetate ale experienței, ajunge la teribila concluzie (teribilă din punctul de vedere al siguranței noastre biologice), că pe bază de experiență nu putem afirma nimic categoric, căci „experiența confirmă și azi amara înțelepciune a lui Heraclit: Dumnezeu e zi și noapte, iarnă și vară, războiu și pace, prisos și foamete”. Ce ascunde acest limbaj mitic al *orgoliosului* Heraclit dacă nu chinuitoarea și dialectica credință că Lumea este și nu este rațională și irațională? Experiența nu ne permite să mergem mai departe, dacă vrem să rămânem cu totul în cuprinsurile ei. Aici însă nu suntem decât la jumătatea drumului. Și dl D. D. Roșca, care înainte

de toate e un mare suflet de artist, căruia nu-i plac lucrurile neisprăvite, continuă, cu deplină conștiință, efortul de construcție. Transgresiunea faptelor de experiență pe care o face în cap. IV „*Existența tragică*”, rezultând în mod normal din analizele capitolelor precedente, este o dovadă a prudenței critice și a conștiinței oneste pe care d. D. D. Roșca o manifestă în fața problemelor. În locul iluziilor optimiste — pesimiste sau a „tendințelor biologice utile” d-sa ia o atitudine contrară, de curaj bărbătesc, care poate duce la des-nădejde sau la eroism. Fără a se lăsa tulburat sau sedus de vălul aparențelor subiective, ce se interpun totdeauna, atât în cunoașterea filosofică cât și în cea științifică, între noi și lumea obiectivă, autorul nostru privește lucrurile viril și direct. În locul desamăgirilor de mai curând sau mai târziu, preferă atitudinea Eroului, care acționează veșnic sub semnul amenințărilor, poate ireparabile, de dragul libertății lui. Iată un exemplu de francheță și înalt spirit filosofic. „În cele ce preced am discutat probleme de importanță capitală pentru destinul nostru și n'am putut încheia ultimul capitol decât cu'n mare semn de întrebare.

Concluziile generale la cari au condus cele trei capitole de analiză ale noastre, au fost obținute cu efortul și intenția constantă de a nu depăși niciun moment cadrul viguros delimitat al experienței. Să le considerăm deci ca un rezultat al acesteia.

Se impune acum atitudine în fața stării de fapt a lucrurilor, sau, dacă preferați, în fața a ceea ce credem a fi o astfel de stare. Cu alte cuvinte, să interpretăm ceea ce considerăm ca un rezultat al eforturilor noastre de cunoaștere „pură”. Să-i degajăm sensul.

Intenția de a traduce faptele de strictă și obiectivă experiență în elementul de viață interioară implică cu necesitate schimbare radicală de poziție sufletească: Atitudinea pe care am ținut s'o observăm până acum în fața existenței a ținș cu grijă atentă să fie cât mai spectaculoasă posibil. Ea va ceda locul de aci înainte unei poziții de esență efectivă în fața realității.

Schimbarea de atitudine va atrage după sine înlocuirea aproape generală a procedeelelor de gândire: locul analizei de până acum îl va lua cu preponderanță „construcția” ideologică. Construcție în sfera lumii morale și'n împărăția sentimentului estetic.

„Moral” și „estetic” în sensul cel mai larg al cuvintelor. Întrucât nu credem că conținutul acestor noțiuni se epuizează complet între limitele faptelor exteriorizate 'n elemente de natură palpabilă. Căci există, în domeniul moral și estetic, fapte crude ale sufletului. Intenții și realizări dincolo de frontierele exprimabilului cu ajutorul mijloacelor obișnuite și oarecum clasice de expresie. Categorie de acte pure aș zice, acte de cea mai autentică esență morală și estetică. Dar, mutându-și obiectivele între frontierele susamintitelor domenii, considerațiile ce urmează nu vor mai putea avea caracterul a ceea ce în limbajul științii pozitive se numește fapt de experiență sau experiență obiectivă. Însă nici nu vor căuta să se prezinte ca atare în ochii cititorului.

Ne dăm bine seama că, pornind, ce e drept, dela experiență în sensul amintit (ele pleacă dela constatările înșirate în capitolele I—III), ele o depășesc. Starea emoțională din care se desprind și atmosfera de ordin efectiv ce se va degaja din ele n'are nimic comun cu ceea ce știința pozitivă obișnuște să numească experiență.

Și, dacă în tot cursul dezvoltărilor precedente am anunțat pretenția că fixăm constatări cu caracter experimental în sensul științific al termenului, spunem lămurit, chiar dela începutul reflexiilor ce vor urma, că acestea renunță la o astfel de pretenție. Nu credem deloc că e necesar să prezentăm drept experiență „științifică” ceva ce, adevărat, este „experiență”, dar e de alt ordin. Greșală în care-au căzut cei mai mulți metafizicieni, dând prin aceasta loc însă la păgubitoare confuzii de atitudini spirituale și de valori sufletești.

Dar declarația de mai sus nu implică în nicio măsură deprecierea valorilor cari se cheamă morală, estetică, metafizică. Ea nu vrea să enunțe nicidecum „capitularea” acestora în fața valorii numită știință pozitivă... Convingerea noastră e, prin urmare, că știința, făcută cu spirit critic și nu ridicată pe dogma de credință, însăși ne deschide perspectiva măritoare de orizonturi de unde putem întrezări că pasiunea morală, atitudinea estetică și speculația metafizică sunt atitudini creatoare de valori cel puțin tot atât de mari și cu drept de existență tot atât de neprescriptibil ca și valorile datorite atitudinii științifice. Că sunt, în consecință, atitudini ce, împreună cu cea științifică, se completează reciproc. Adecă, nici nu sunt reducibile la aceasta din urmă, prin confuzie; dar nici nu exclude una pe celelalte, depreciindu-se reciproc la rangul de non-valori.

Personalitate spirituală completă nu e decât cel ce e în stare să concilieze toate aceste atitudini într'o sinteză interioară cu rezonanțe și ecouri sufletești nemărginite. O astfel de personalitate ar putea fi eventual numită om religios; în sens rar dar foarte tare și înalt al cuvântului“.

În al doilea rând, *Existența tragică* este o „sinteză filosofică”. Această sinteză, atât de personală și cuprinzătoare de foarte multă seriozitate intelectuală, nu este nici erudiție seacă, nici compilație fără duh. Analizele întemeiate pe date culese, cu multă pricepere, din istoria filosofiilor, a științelor și literatură se topesc într'o unitate dialectică de gândire, în care totul și părțile fac una, luminându-se reciproc. Sinteza, ca să fim mai exacti, se împlinește pe alt plan. Ea nu se confundă cu suma părților. În sinteza filosofică a dlui D. D. Roșca, părțile nu sunt juxtapuse sau suprapuse. Ele cresc organic din întreg. Noțiunea de „sinteză”, cum bine subliniază autorul, nu implică pe cea de „complet”, și nici ideea de „definitiv”. Orice sinteză este, se știe, fatal provizorie și fatal parțială. Dar valoarea unei sinteze filosofice, continuă filosoful nostru, nu e în funcțiune nici de cantitatea elementelor utilizate (material de experiență și idei) și, în fond, nici chiar de calitatea lor. Ci — dată concepția despre filosofie ce-o susținem în prezenta carte — valoarea unei astfel de sinteze este măsurată de perspectiva spirituală generală, perspectiva

mai mult sau mai puțin luminosă, pe care ea o deschide; de calitatea rezonanței suflatești pe care ea o trezește și de gradul de profunzime al stratului de conștiință unde această rezonanță se produce.

Să nu se creadă cumva că dl D. D. Roșca renunță la informație și documentare de dragul rezonanței. *Existența tragică* este o dovadă hotărâtoare că autorul posedă, dela un capăt la altul, istoria gândirii, a științei și a literaturii, c'un cuvânt istoria spiritului omenesc. Intre Thales din Milet, Bergson, Husserl, Scheler se perindă nume ca: Heraclit, Böhme, Pascal, Hume, Hegel, Schopenhauer, Taine, Renan, Mach, Aug, Comte, James, Nietzsche, Burckhardt, Tannery, Meyerson, Rey, Emil Lask, Planck, Einstein, Heisenberg, Broglie, Dirac, Eddington, Schrödinger, artiști ca Baudelaire, Argezi, Suares, pe lângă pătrunzătoarele considerații de filosofia culturii cu privire la Grecii antici și la Inzi.

Materialul informativ, experiență, idei, este dominat de privirea sintetică și unitară a autorului. Pedesupra celor trei capitole de analize, cari dau mult de gândit, strălucește fluidul unificator al spiritului de sinteză. Fluid, care articulează și imprimă pecetea originalității pe frontispiciul construcției.

Pe lângă faptul că este o cuprinzătoare sinteză filosofică, *Existența tragică* este una din adevăratele cărți de filosofie românească. Asta nu numai din poziția originală pe care autorul o ia în fața problemelor de filosofie, ci și prin stilul cărții. (Citiți pentru exemplificare cap. „Natură și Civilizație”, „Atitudinea metafizică”, dar mai ales înfiorătoarea și mitica „Incheiere”). Din acest punct de vedere, mai pregnant, din punctul de vedere al realizării artistice, cartea dlui D. D. Roșca este un *stil de viață*.

La aceasta se adaugă încă o mare calitate, datorită mai ales gustului de mare artist al autorului: *frăgezimea și adâncimea gândirii, fără gravitatea armaturii exterioare*. Și nu este lucru ușor ca într'o atmosferă searbădă, în care erudiția și îngustimea vederilor țin locul inteligenței, să-ți menții aceste calități.

Un alt merit al lucrării de care ne ocupăm este îndrăsneala și curajul cu care autorul atacă problemele mari, de cari ne vom ocupa în partea a doua, și problemele de detaliu. Duce analiza, cu tenacitate, până la ultimele consecințe. S'ar putea aduce multe argumente pentru susținerea acestor afirmații. E suficient să amintim fâria cu care autorul demască *tendențele biologice utile* ale omului și „*miopia intelectuală față de faptele cari par a-i contraria realizarea aspirațiilor*”.

Instructive și cu totul originale sunt consecințele de natură practică, morală, pe care dl D. D. Roșca le trage din diferitele poziții și sisteme de gândire. Aceste consecințe, limpezite cu discernământ critic și spirit de finețe, duc la o temeinică justificare a atitudinii metafizice a autorului, care, fără să forțeze lucrurile sau să neglijeze faptele de experiență, *salvează totdeauna primatul spiritualității și al valorilor ei*. Cât de originală și consecventă este în această privință atitudinea dlui D. D. Roșca față de empirism, care,

departe de a se reduce la un pozitivism simplist și anost, duce la un „idealism realist”. De altfel, întreaga construcție a *Existenței tragice* este „pozitivă”, fără a cădea în pozitivism. La acest punct, trebuie să remarcăm subtilitatea cu care dl D. D. Roșca definește și circumscrie noțiunile cele mai abstracte, păstrându-le totdeauna bogăția nuanțelor și determinațiile.

II.

Vom urmări în această parte lămurirea problemelor esențiale la care ne-am angajat prin titlul „*Preludii la o metafizică eroică*”, anume :

1. Existența tragică.
2. O metafizică eroică.
3. O morală a eroismului.

Eforturile cunoașterii omenești, atât în știință cât și în filosofie, se înscriu, considerând lucrurile în mare, pe două mari linii de constatări, atitudini și concluzii, fie că merg paralel, fie că se succed. Una, care se poate urmări, cu multă ușurință, dela Thales din Milet până în zilele noastre, duce la concluzia unei absolute identități între lumea spiritului și lumea obiectivă, între „ceea ce este noi” și „ceea ce nu este noi”, cum spunea odată dl D. D. Roșca, la unul din admirabile cursuri despre D. Hume. În acest caz, lumea exterioară, natura, universul se comportă după legile aceleiași necesități logice ca și înlanțuirile silogistice ale inteligenței noastre. Într-o lume astfel întocmită, *principiul cauzalității*, cu toate urmările legate de el, este atotputernic și atotexplicator. Totul este dat dela început, efectele, oricât de variate și nuanțate ar fi, nu sunt decât alte ediții neschimbate, ale cauzelor. A este B. Intre fenomene și evenimente există raporturi de implicație geometrică. Totul este general și sur, reducându-se *unica formulă magică, idee, noțiune sau lege*, care, indiferent că se numește *foc, apă, rațiune, idee, substanță, monadă*, etc., explică totul, după cum *prevede totul*, omorînd, după cum se exprima Hegel, „primăverile vieții”.

Privind din această perspectivă, nu ne mirăm de ce capitoul cu numele *Ideea cunoașterii integrale* a dlui D. D. Roșca sfârșește precum urmează :

„Cu alte cuvinte, în lege generală, cugetarea omenească a rezolvit problema capitală care o preocupă și care, poate, i-a dat naștere, vreau să zic problema schimbării, zicând : „nu există schimbare !”. Propoziție închisă în fundamentul celei mai fecunde ipoteze de investigație a timpurilor moderne și a tuturor timpurilor : în dogma determinismului universal.

Dacă aplicăm acum substanța desvoltărilor de mai sus la cauza pe care o presupunem ultimă, la „legea supremă și unică” și la „efectul” ei care este Universul întreg, Universul cu toată bogăția lui de forme și culori, putem formula propoziția următoare : efectul (Universul) fiind închis în cauza lui ultimă (legea supremă), schimbările ce au loc în Univers, dela începutul vremurilor, nu fac decât să desfacă (să desvelească) la lumina zilei ceea ce era conținut

din vecii vecilor în cauza lui ultimă. Căci nu există procese de creație propriu zisă, numai procese de desvelire a ceea ce fu dat dintru început.

Concluzie:

Împinse pe pozițiile ideologice extreme ale lor, filosofia și știința cari recurg la explicații cauzale mecanice n'ar trebui să refuze să iscălească impresionanta și strania judecată: Lumea nu are istorie, căci nu există istorie“.

Acestui fel de a vedea, care presupune totalizarea experienței în sensul unei raționalizări integrale a Lumii, i se opune alt punct de vedere, al *iraționalității* universului, care susține ideea eterogenității între lumea spiritului și lumea materiei. Intercalăm aici următoarea precizare a dlui D. D. Roșca: Este deci imposibil să delimităm, a priori sau a posteriori, în chip definitiv sfera raționalului.

Dar și invers: nu cred că rămâne pe planul riguros țărnut al experienței adevărate acela care vorbește de raționale precise și definitive. Căci și această din urmă delimitare, ca să fie definitivă, reclamă o totalizare a experienței, a oricărei experiențe posibile. Totalizare, prin definiție, absurdă, cum am văzut mai sus.

Prin urmare, și aici dl D. D. Roșca se arată ca demn elev al lui Hegel, raționalul și iraționalul sunt termeni necesari ai existenței. Iar existența, dacă vrem să-i păstrăm prospețimea, trebuie gândită și înțeleasă dialectic, ea prezintă, în mărime considerabilă, cele două fețe ale lui Ianus, una luminoasă și întăritoare, cea a rațiunii, alta sumbră și absurdă, cea a iraționalului.

Dacă experiența filosofică și științifică au adunat multe date în favorul tezei raționaliste, nu e mai puțin adevărat că ele au furnizat și furnizează încă date și probe în favorul iraționalului. E destul să amintim în această ordine de idei, pe plan filosofic, *intuitionismul bergsonian* și pe cel al *fenomenologilor germani*, iar pe plan științific, rezultatele la cari au ajuns Planck, Heisenberg, cu *principiul îndeterminației*, Broglie, Dirac, Schrödinger, fără a mai insista asupra diferitelor *hiatus-uri iraționale*, de cari se vorbește așa de mult în ultimul timp.

Privită din perspectiva iraționalului, deci din altă sferă de experiență decât cea fizică, „existența, scrie dl D. D. Roșca, ar putea fi comparată cu un mare Ocean al Necunoscutului. În care am întâlni insule, și chiar continente, unde se poate arăta existența unor legi raționale. Dar, până și acestea puține, ar avea, în ultimă analiză, numai un caracter statistic. Aceste insule însă, cum ne arată însuși termenul, nu sunt legate întreolaltă. Existența este, cu alte cuvinte, parte rațională, parte irațională. E și inteligibilă și absurdă.

Iată tot ce știm cu siguranță, și tot ceea ce putem afirma când rămânem în cadrele sever fixate ale experienței concrete.

Iar timpul fiind mai mult decât un cadru gol în care se petrec simple schimbări de forme, fiind însași urzeala substanțială a existenței, evoluția ne-a apărut creatoare de noutate în sensul plin al cuvântului, și nu numai aparentă, cum este ea concepută de teo-

riile preformiste, teorii construite în baza raționamentului închis în noțiunea de cauză mecanică. Astfel stând lucrurile, Universul nu mai poate fi conceput ca dat din vecii vecilor, odată pentru totdeauna, iar schimbările cari au loc în el ca fiind numai transformări ale unui conținut neschimbător din eternitate. Dimpotrivă, privit din unghiul de perspectivă al afirmației: timpul e stofa esențială a Lumii, Universul ne apare ca *etern provizor*, ca neisprăvit în însași substanța sa metafizică. Cu alte și mai scurte cuvinte: *existența, în însuși fondul ei metafizic, ia caracter istoric*. Sau invers: *Istoricul îmbracă importanță metafizică*“.

Același caracter dialectic, rațional — irațional, logic — illogic, rezonabil — absurd îl au și considerațiile filosofului nostru din al treilea cap. *Natură și Civilizație*, făcute în alte zone de experiențe și pe alte planuri de existență: *natură și cultură, personalitate creatoare și stat, economic și spiritual*, etc. Nici una, nici alta, din susnumitele categorii n'au, cu necesitate, dreptul exclusiv la viață. Nimic în lumea aceasta nu garantează, cu certitudine absolută, primatul spiritualității și al valorilor ei, menținându-ne în cadrele riguros respectate ale experienței. Dar nici invers. Nici o lege de sub soare nu asigură, cu drepturi neprescriptibile, primatul bestiei sau al stării de natură. Căci, „vârtej sinistru de forțe iresponsabile, în conflict latent, ori în luptă deschisă unele cu altele, zdrobind și târînd în năvala lor absurdă, cu egală brutalitate și nepăsare faptele inteligenței luminate și rodul calculelor vicleniei interesate, jertfa de sine a sufletului mare și câștigul exploatării omului prin om, așa ne-a apărut Natura privită n lumina crudă a experienței descrisă pe paginile ce preced“.

Prin urmare, „să nu escamotăm faptele, să nu închidem ochii în dorința lăudabilă și candidă de a vedea trandafiriu și să recunoaștem că zeii asistă la acest spectacol — întocmai ca și natura amintită adineaori — cu o superbă și aproape constantă indiferență!

Astfel încât experiența nedeformată de dorințe biologice poate necesare, pare a confirma concepția mitică a lui Böhme, și pe cea străveche a Inzilor, după care creația și distrugerea sunt facultăți, am zice: capricii, corelative ale lui Dumnezeu...“

De sigur că în fața acestei priveri teribil de înfiorătoare, spiritul crează atitudini de natură metafizică sau poetică, învăluite într'o atmosferă de „melancolică mângâiere“. Ce altceva este celebra meditație pascalină: „*Par l'espace l'univers m'engloutit et me comprend comme un point. Par la pensée je le comprends*“.

Neîntrecut ca rezonanțe și ca putere de evocare este următorul pasagiu, ales cu foarte mult gust de dl D. D. Roșca, din Argehi: „In lumea plantelor și a ființelor negânditoare, a muri este o obișnuință și moartea nu implică sensibilitate. Dacă poetul cântă căderea frunzelor și se întristează de moartea papagalului din colivie și de a peștelui, minuscul și pestrîț ca un fluture, din aquarium, e tot ce se poate cunoaște mai emoționant. Pădurile mor, câmpiile mor, însă mor ca să învieze: moartea vegetală e anuală și

numai aparentă ; e o adormire. La animalele slobode, moartea e alimentară : absența cadavrelor din natură și prezența aproape exclusivă a animalelor vii e o indicație cu sens că dobitoacele se mănâncă unele pe altele încă din tinerețe, viața celor mai slabe având singura destinație de a hrăni cu forme frumoase și cu sânge ager viața celor mai tari. Dacă este drept sau nedrept ceea ce se petrece în natură, atârnă de judecata omenească. Natura ignoră justiția și dreptul cetățeniei. Natura e codrul și Bărăganul, vântul și furtuna, cutremurul, inecul. Simțind apropierea iernii, pleacă berzele mari și rândunelele mici. Călătorii au povestit cum se joacă negura cu ele, aruncând în neant stolurile adânci, scufundând aripile în talaze. Obosite, ele se lasă pe catarge și își odihnesc destinul alături de spaima omului, capricios valsat de valuri în scoica lui de oțel și târit, cu științele, cu artele și cu credințele lui, la fund. Stăpânul iluzoriu și fragil al pământului nu prezintă atunci mai mult interes pentru natură decât peștele mic în gura peștelui mare, și devine alimentară și el : o carne pentru rechini. Transatlanticele au soarta cutiilor de conserve. Natura e o stare de războiu permanent. Așa vede viața codrul, așa o vede muntele, așa o vede marea. Dacă în războiul oamenilor omul nu însemnează nimic, în războiul gândit, socotit și sistematizat cu scop ; războiul sălbatec al naturii are justificări și mai puternice ca să nesocotească pe omul eticei, al invențiunii și al culturii. Periodic, o insulă se scufundă cu toată civilizația ei, cu locuitorii, cu bibliotecile și cu bisericile ei — și în natură acest eveniment e inexistent și anonim, ca răsturnarea din loc a unui bolovan. Nimeni în toată natura, afară de om, nu simte mâhnire și nu suferă că a dispărut într'o noapte un teritoriu. Pentru natură, un cuib de muște sau o planetă cu oameni e la fel : Natura e nesimțitoare și față de creația ei — ne închipuim noi — cea mai valoroasă, și naivitățile blânzilor blajini sunt opera noastră artificială. Omenirea civilizată, care a ieșit din pădure și s'a pogorît din piscuri către pășunile frumoase și tihnite ale luncilor, și-a clădit orașe ; a elaborat un drept, apără o tradiție, adunată încet și departe de svârcolirile pământului sălbatec. Omenirea și-a găsit vreme ca să facă o icoană a statorniciei și a consecințelor ; a cugetat, a judecat, a cântat, s'a bucurat. Ideile eroului devin casnice, când el își vindcă rănile și după ce scutul lui a fost atârnat de perete. El visează o pace binecuvântată, o așezare liniștită, îngădit într'o grădină și încălzit într'un cămin. Omul civilizat slăbește energiile cruzimii naturale și își compune un univers al dreptăților, o filosofie a binelui și a răului, a drepturilor și a datorii și, pe nesimțite, el se institue la guvernarea Universului rebel, dintr'o cameră agreabilă, de pe canapea, dintr'o cetate care a uitat vechile rosturi, fostele pribegii și lupte, trânta cu natura insolentă și neîmpăcată. Delirul omului nordic, născut în ceață și frig, ia cunoștință de climatul azuriu al sudului și orientului. El a crezut cu neputință Mediterana, Italia, Grecia, și dacă ar fi murit în umbra lui umedă, lângă o catedrală gotică învelită cu nori, existența lui

nu ar fi cunoscut nici frumusețea luminii, nici gustul suculent al leneviei. Dar în afară de bucuria ei întregă și cu această bucurie în lăuntru ei, viața e tot atât de provizorie și natura e tot atât de indiferentă, și în Sardinia și în Groenlanda. Cinematograful, care vorbește mai clar și mai categoric de cât cuvântul și gândul, pentru că vorbește în forme, în priveriști și aspecte, ne povestește haosul regiunilor cu viață primitivă toridă. Am văzut păduri seculare, poate milenare, aprinse în ferbințelea unui soare splendid și neîndurat. Mii de tărâmurii ard până la țărână din toată mareața lor tragică înfățișare. Paradisuri de copaci înălțați în ceruri sunt mistuite ca niște paie. Am văzut goana vietăților alungate de vârtejul valurilor de foc, însetate, ostenite: milioane de antilope, de zebre, încercuite de flăcări. Bivolii sălbatici, în turme negre, ca niște nămoluri, izvorau din zare și cotropeau șesurile încercuite de fum. Șerpii crăpau în dogoare, cirezile se făceau pe drumul lor în cenușă... Continentele se îngustează ca niște cărări și râurile rămân ca niște urme de tibișir pe un carton. Nici o milă de nicăieri: mila e necunoscută în natură. Am introdus-o noi. A venit cu ea între spini Isus Cristos, dușmanul naturii. Într'un film, publicul a participat la feroasa magificență a pădurilor devastate de lăcuste. Lăcusta junglei, mică, aproape cât pițigoiul nostru, venea cine știe de unde, din cine știe ce iaduri uscate și pulverulente, în miliarde dese flămânde. Un copac era despuiat, rumegat, tărâțit într'o secundă: câteva mii de lăcuste tăbărite cum ar fi într'un stejar, reduceau numai, decât copacul la un fir de morcov, ieșit ca un scul de bumbac din pământ. Ceea ce izbutește flacăra într'o oră, lăcusta răvășea instantaneu. S'a putut vedea o pădure uriașă dispărând dinaintea aparatului fotografic în timpul cât ți-ar fi trebuit să te îmbraci la cuier cu pardesiul, să-ți iei pălăria și bastonul. Și, în urma focului și în urma lăcustelor rămânea lepra nesimțitoare, așternută peste o viață de sute de ani, de mii de ani, neîncetat pustiiță și neîncetat renăscută... Tot ce am cefit noi mai expresiv și mai caracteristic în Homer, în Sfânta Scriptură, în basme, blestemele, pildele, asasinatele, sunt o jucărie anodină față de ceea ce se petrece necurmat în natură, toată ziua, toată noaptea, în fiecare ceas. În sfertul de oră cât ține această pagină a noastră, crimele în masă ale naturii s'au efectuat neîntrerupt: nu se aud vaietele, dar nu se usucă lacrimile. Dacă auzul nostru ar avea puterea ochiului care îmbrățișează lumina venită dela mii de kilometri de jur împrejur, el ar înregistra haosul secundeii și lumea, bolnavă de șgomotul aproape muf al orașelor, s'ar sinucide, disperată de clocotul neantului în frământare cu viața... Marile nepăsări ale naturii sunt crâncene ca furtunile mării. Bietul om rămâne jignit și descurajat în așteptările lui. Unei mame cu cinci flăcăi i-au murit toți copiii pe front. Unui părinte i s'au înecat fetele într'o plimbare cu barca. Rând pe rând, patru băieți și două copile i-au murit unei familii cu frica lui Dumnezeu, de tuberculoză. Moartea neagră a oamenilor nu se împlinește numai în natură, dar și în

conștiință. Omul moare altfel decât pantera și libelula. Circulația îl apropie de morți și de suvenir. Ca o scăpare dincolo de rigurile cumplite ale naturii, omul ar vrea să se strângă cu morții lui la o lealtă, ca să simtă mai aproape de sine și să aibă iluzia, organizat împotriva indiferenței universale, că nu se găsește cu totul singur în mijlocul forfotei pământului, unde fiecui îns e un caz la fel cu toate celelalte, dar un strict caz personal, fără ajutor nici dela știință, nici dela viață. Lângă sat și oraș s'au așezat satul și orașul morților: cimitirul prelungește cetatea...

* * *

Din examinarea analizelor sumare de mai sus se desprind două atitudini esențiale: o *atitudine optimistă*, profund optimistă, izvorită din ideea raționalității *presupuse*, atât în știința pozitivă cât și în raționalismul filosofic și spiritualismul filosofic și religios. Bineînțeles că la această atitudine, după cum am subliniat, nu ajungem decât depășind datele experienței, făcând prin urmare un salt, dar în plină cunoștință de cauză.

A doua atitudine se desprinde din depășirea în sens invers a experienței: „adeacă să se afirme că existența este numai absurdă în substanța și intențiile ei ultime. Că rațiunea și raționalitatea nu sunt decât aparențe destinate să dispară odată și odată, ca orice aparență. Că sunt iluzii inspirate de instinctele de conservare cari preferă să vadă fals decât să vadă just ceea ce este defavorabil vieții”.

Cu alte cuvinte, aceste atitudini s'ar putea numi *optimism* și *pesimism*, cari din perspectiva concepției pe care o susținem, „în măsura în care vrem să fie concepții generale ale existenței, apar drept non-sensuri, căci sunt totalizări nejustificate și nejustificabile ale experienței. O concepție de ansamblu, continuă dl D. D. Roșca, a existenței nu poate fi decât tragică, căci aceasta singură ține seama cu dreaptă măsură de aspectele fundamentale ale realității. În consecință, concepția tragică nu-i pesimistă, nici optimistă.

Din motivele acum amintite, tot non-sensuri sunt și determinismul absolut și contingentismul absolut. Căci ambele escamotează, în sens opus, unul din aspectele fundamentale ale existenței în folosul celuilalt”.

Față de aceste două puncte de vedere opuse, prea unilaterale și prea exclusiviste, luate fiecare în parte, pentru a putea cuprinde *pluriformitatea existenței*, ne declarăm pentru *atitudinea tragică*, ținând seama de ambele aspecte, dar mai ales de caracterul dialectic prin excelență al realității, singura capabilă să îmbrățișeze întreaga zare a Lumii. Numai în planul *existenței tragice*, care se împlinește într-o *zonă totalitară*, generalul se îngemânează cu individualul, abstractul cu concretul, fizicalul cu istoricul, etc. Numai pe acest plan de superioară sinteză dialectică multitudinara Viață și Existență se relevază, fără a se sărăci, pe deplin. Prin faptul că ține seama de toate punctele de vedere, prin urmare, fiind în plină cunoștință de cauză în ceea ce privește caracterul lor *parțial* și *provizor*, atitudinea tragică, mult mai aproape de contradicțiile realității și ale existenței, am putea spune: *atitudinea tragică im-*

---

plicând o înaltă și prea tare conștiință a destinului uman, crește organic din existența tragică.

Tragism, și acest lucru trebuie să se știe de cei ce se înspăimântă la cetirea titlului „Existența tragică”, nu înseamnă pesimism, mai puțin disperare și tânguire. Tragismul este floarea sensibilităților alese și înflorește numai acolo unde există un curaj bărbătesc și bine susținut, o mare responsabilitate morală și o serioasă probitate în fața problemelor mari ale existenței. Din aceste motive, cari te fac să privești pericolul în față, cu sânge rece, să-ți tălmăcești destinul în plină lumină, fără a cădea în subiectivism, puține spirite au ajuns la înțelegerea tragismului. Atitudinea tragică respinge minciuna, indiferent de forma sub care ni se prezintă.

Transgresiunea experienței în cazul atitudinii tragice, se face în plină conștiință. Croindu-și drumuri, deschizând perspective nouă și lărgind orizonturi spirituale, sub semnele primejdiei și ale amenințărilor, conștiința tragică îmbracă o strălucire eroică. Ce poate fi mai frumos și mai eroic decât o ținută de-o implacabilă dârzenie în fața pericolului, decât o conștiință robustă, aruncată în vânturile întâmplării și-ale incertitudinii, și totuși cu neastâmpărate doruri de aventură și creație? Privind din acest unghi de perspectivă, culturile, civilizațiile, într'un cuvânt, toate valorile spiritului ne apar aventuri incerte și provizorii, iar omul, pe drumul de încercări trudnice, luptând „ca să coboare cu trăinicie Împărăția Cerurilor pe mușuroiul unde soarele lui Dumnezeu răsare peste cei buni și peste cei răi, și unde plouă peste cei dreپți și peste cei nedreپți”, ne apare în toată generoasa lui măreție.

Atitudinea metafizică (morală și estetică) pe care am acceptat-o, față de atitudinile menționate mai sus, deci *atitudinea tragică*, ține seama de înfățișarea multiplă a existenței. Așezați pe această poziție, ni se impune următoarea atitudine: „Anume: să nu totalizăm experiența nici într'un sens, nici în altul. S'o acceptăm așa cum este. Sau, mai precis, cum este pentru noi: S'o acceptăm ca egal de reală sub ambele aspecte mari ale ei: Să nu uităm nici un moment că e inteligibilă și neinteligibilă, că e rezonabilă, dar și absurdă; cu sens, dar și fără sens. Să recunoaștem că la mersul lucrurilor nu comandă numai legi și norme de cari ascultă spiritul; că dreptul la existență al valorilor nu este asigurat de însași esența ultimă a Universului, rațiunea și întâmplarea fiind deopotrivă altoite pe însași rădăcina lucrurilor; că binele și răul, valoarea și nevaloarea, spiritul și natura oarbă, aspecte ale existenței deopotrivă de reale, se combat cele mai adese ori cu sorți de izbândă din partea Răului cel puțin egali celor ce se găsesc de partea Binelui. Și colaborează numai întâmplător. Să recunoaștem, prin umare, că adevărul și dreptatea nu trebuie să iasă cu necesitate învingători din acest antagonism tragic; că înfrângerea și dispariția lor totală este tot atât de posibilă ca și victoria lor finală. Mai mult decât atât: poate nu va exista victorie finală de nicio parte, niciodată; fiind destinat din eternitate ca forțele antagoniste să se combată în eternitate...

E vorba deci de-un conflict în care se decide soarta minunatei și neliniștitoarei realității care se cheamă popular și poetic: Suflet. E vorba de soarta noastră ca ființe spirituale și de destinele civilizației create de noi. E vorba de un conflict care nici nu știm dacă, în general, are vreun sfârșit.

Nu poate să existe, credem, spectacol mai tragic decât acesta.

Spectacolul — unde suntem privitori și actori totodată — câștigă, evident, în potențial tragic și 'n grandoare în măsura în care ochiul spiritual al spectatorului și participantului — îns ori colectivitate civilizată — pătrunde mai adânc și mai departe. Adecă, în măsura în care orizontul lor spiritual, rezultat al gradului de bogăție interioară, este mai întins.

Căci știut este că cu cât personalitatea cuiva este mai complexă — complexitate ce, în teză generală, poate merge crescând cu cultura, dar care poartă și o *dată inițială* de constituție — cu atât găsește mai greu soluții la problema ce ne preocupă, problemă ce se pune mai puțin simplist“.

În fața acestui spectacol, tragic în însăși esența lui, după cum tragică este și existența în esența ei, „sentimentul cu adevărat tragic al vieții se naște 'n sufletul nostru în momentul, și numai din momentul, în care ne-am dat seama lucid de *absoluta incertitudine* despre care vorbim. Incertitudine ce mărește îngrozitor sentimentul nostru de solitudine în fața misterului existenței.

Tot în acest moment, neliniștea metafizică, umple străfundurile conștiinței noastre.

Cea mai înaltă probă a omenimei noastre, neliniștea metafizică este, între multele ce le avem, singura care nu poate fi clasată în genul: frică de amenințare, reală sau presupusă, a mediului înconjurător. E o neliniște oarecum gratuită.

Ca atare ea este, în substanța ei, sentiment foarte deaproape înrudit cu cel numit „fior estetic“. C'un anumit fel de fior estetic: cu cel pe care ți-l trezesc operele de artă de înaltă calitate. Căci, nu vi se pare că suprema poezie (în dramă și roman) închide, la rădăcina inspirației ei și în consecință și a emoției estetice pe care o trezește, stări de conștiință ce nu se deosebesc de sentimentul numit neliniște metafizică decât în grad și 'n aproape imperceptibile nuanțe...?“

Atitudinea tragică, cea mai cuprinzătoare și cea mai justificată, căci cea care ține mai mult seama de caracterul multiplu și multi-form al realității, îmbracă la rândul ei, după cazuri, temperamente și personalități, două coloraturi: una de „tainică *desnădejde*“, alta de „*incomparabilă tensiune sufletească*“.

Pe plan teoretic, desnădejdea, trăită sincer și nealterat, se manifestă sub „forma grandioasă a protestului“, de esența celui pascalian ce urmează: „Omul nu e decât un fir de țesătură, cel mai slab din câte a făcut natura. Nu e nevoie să se înarmeze tot Universul pentru a-l strivi. Dar chiar dacă Universul l-ar strivi, omul ar fi totuși mai nobil decât ceea ce-l omoară, pentru că știe că moare

și cunoaște superioritatea pe care Universul o are asupra lui; Universul nu știe nimic despre aceasta". În ceea ce privește conduita practică, și o accentuăm aceasta *pentru că atitudinea tragică este o concepție prin excelență practică, morală*, sentimentul desnădejzii duce la resemnare și la „renunțarea la acțiuni hotărâtoare de destin”, ca o datașare de acțiune și existență, comparabilă cu cea a artistului geniu. Această detașare, la rândul ei, îmbracă forma unei libertăți de înțelept, nu de erou. „Înțelept care, renunțând la rolul de agent determinat în desfășurarea deconcertantei și imprevizibilei drame care e existența, se mulțumește, cuminte, să fie numai clarvăzător spectator al ei”.

Numai pe această linie suitoare spre înțelepciune se poate realiza o adevărată concepție spectaculară a existenței.

Sentimentul *absolutei incertitudini* duce, cum am menționat mai sus, și la o altă atitudine, *de tensiune*, de înfruntare a realității problematice, cu caracter de aventură și miracol, la o *metafizică eroică*. Metafizica eroică este activă, este o atitudine de *participant*, creatoare de „acțiuni hotărâtoare de destin”. Ea presupune o rară *robustețe și vânjosenie spirituală*.

Căci „toți cei cari au adus ceva nou pe această lume, fie în domeniul profan, fie în împărăția spiritului, toți acei cari au coborît o fărâmitură de Cer pe acest Pământ, toți acei cari au împărțit aici puțină dreptate, au pornit, în drumul lor neprevăzut și plin de riscuri, cu proclamația principiară: „Ce este nu e cum trebuie să fie! Refuzăm să acceptăm ceea ce este pentru simplul motiv că este!”

Această putere sufletească excepțională „e creatoarea celei mai mari libertăți pe care omul o poate cuceri în această lume. Libertate activă, transformatoare de Lume, nu libertate pasivă, de simplu protest. Folosind o formulă anterioară, să zicem scurt: libertate eroică încărcată de riscuri, nu prudentă libertate de înțelept.

Această metafizică eroică, folosind termenii consacrați de istoria cugetării, este *idealistă și realistă* în același timp. Idealistă, prin faptul susținut cu mult lux de argumente că „valoarea” primează „faptul”, putându-se constitui *în cauză transformatoare* de realitate. Realistă, pentru că, cu argumente serioase și evidente, susține că valorile spirituale sunt realități ale existenței și nu simple născociri ale subiectivității. Cel mai simplu act de cunoaștere este mai întâi de toate un *act de valorificare*.

Înlăturând *optimismul naiv*, creator de iluzii, dar mai ales de desiluzii și desamăgiri, concepția tragică a existenței proclamă un *optimism luminat eroic*, prevenind, curajos, eventualele urmări cari ar putea fi ireparabile și catastrofale. De sigur, că pentru aceasta trebuie o mare rezistență intelectuală și etică. Din acest motiv, la începutul acestei de a doua părți, am vorbit de o *morală a eroismului*.

Ca orice nouă viziune deschisă asupra existenței, concepția ei tragică ne face să privim cu alți ochi și în altă lumină Lumea.

În această lumină, „larga perspectivă ce se deschide aici ochilor sufletului mărește, incontestabil, sentimentul nostru de putere, orgoliul nostru, dar și simțul nostru de nemăsurată și pentru aceasta,

poate tragică răspundere. În același moment, libertatea noastră ne apare ca o foarte mare și concretă realitate. Căci e libertate activă, înzestrată cu puteri transformatoare de Lume, și nu numai libertate de simplu și, în ultima analiză, neputincios protest. Și, dacă cumva nimic n'ar fi liber în Natură, ne dăm seamă, în acest moment, că spiritul creator de valori al omului este liber. Această libertate a făcut prinți printre oameni. Și acești prinți au făcut din viața oamenilor realitate demnă să fie trăită“.

Necăutând prin urmare, să escamoteze unul din aspectele existenței în folosul celuilalt, „doctrina metafizicii eroice, străduindu-se să țină riguros seamă de experiență, salvează în gradul cel mai înalt realitatea libertății noastre, măbind, în dreaptă consecință și în măsură maximă, răspunderea noastră morală („salvează“ teoretic, căci practic libertatea se „salvează“ singură și se justifică prin faptul de experiență certă că există).

Nu credem deci, după toate cele spuse, continuă dl D. D. Roșca, că exagerăm atribuind conștiinței tragice și virtutea pe care-o considerăm supremă: virtutea de-a fi conservatoarea cea mai atentă și mai pricepută a libertății noastre morale“.

Cuvântul de încheiere îl dăm tot dlui D. D. Roșca, să înalțe însă un *îmn metafizic plenitudinii interioare și libertății morale*.

„După constituțiile sufletești diferite în care ea poate lua naștere, conștiința tragică poate duce, prin urmare, la două atitudini morale diferite în fața existenței. Una, de secretă descurajare, tinde, prin detașare de existență, să devie contemplație pură. Alta, de mare tensiune interioară, tinde, prin nevoie constantă de detență, să devie pasiune spirituală transformatoare de Lume și hotăritoare de soartă. În cazul întâiu omul se aseamănă artistului mare prin detașarea completă de existență. Planul vital de contemplație curată pe care-l atinge, este cel pe care încearcă să rămână constant creatorul de artă mare.

Vechii Elini au așezat idealul înțelepciunii supreme în zona greu de atins a contemplației curate. Faptul nu se datorește întâmplării: Elinii n'au fost oare și poporul cel mai dotat cu geniu artistic!

În cazul al doilea, omul se aseamănă artistului mare prin libertatea interioară enormă (cea mai mare din câte există) care-i modelează, ca pe o operă de înaltă artă, viața. Această libertate este plămădită din aluaturile în care-i frământată libertatea gravă a creatorului de artă mare. Ca 'n suprema artă, gratuitul devine în viață lege supremă...

Privită 'n această zare spirituală, viața, cu seriozitatea ei tragică, îmbracă haina fermecătoare și emoționantă la exstrem a marelui arte. Căci, pe creștetul unde ne-am oprit, fiorul moral ce-l trezește în noi jocul tragic numit existență nu ne va apărea oare desprins din vibrații de aceeași natură din care se desprinde fiorul estetic ce ni-l dă jocul serios al artei mari? Din vibrații de aceeași natură, și numai de amplitudine diferite?“

Nu este oare de o tulburătoare semnificație metafizică semnul de întrebare la sfârșitul acestui *îmn metafizic*...?

GRIGORE POPA

B I J U T E R I I

Sărutări vane cari vă consumați în purpură
Polenul vostru e scuturat doar de aurul ploapelor fluturătoare
În somnul lin și albastru, fără alt rod
Decât umbrele fructelor de argint
Visate doar, dar niciodată avute, —
Ca voi e și cântul meu. Grădinile mele
Umbrite sunt de chiparoși și statui
Visând adânc neîmplinitul.
Vezi? Faunul de piatră zămislește
De milenarii același cântec,
Care nîcîcînd nu va inunda în unde pline
Prin fluier. Mirate modulații în piatră amușesc.
Arborii — gânduri albastre — tac.
Aspir adânc momentul suspendat în liniștea înaltă
Prin tușiș s'au ivit două umbre sfioase.
Erau căpriori? ... Eu tac adânc, ca Pan.
Și zâmbetul răsfrînt nu zămislește gest.

OLGA CABA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C Â N T E C

Marea sărută țărnul de sute de ori într'o zi
Și nicio sărutare a ei nu e la fel.
Sărutul mării e voluptos și nostalgic
Și crestele de spumă sunt suspine de val sfărâmat.

Aș vrea să fiu un țarm de mare,
Să număr în șoaptă de câte ori valurile-mi ating fruntea
Și să privesc albatroșii planând în sbor elegant.

Aș vrea să fiu un țarm de mare,
Să 'ngrop în mîlul meu cadavrele-aduse din larg.
Ele mi-ar povesti despre undele albastre
În care moartea e lină ca și somnul.
Le-aș împleți sicrie de alge și de scoici
Și-aș învăța să cânt cum cântă marea.

MIHAIL VRANCA

O NOUĂ FAȚĂ A OPEREI LUI SADOVEANU

La nature est un temple ou de vivants piliers
Laisser parfois sortir de confuses paroles;
L'homme y passe à travers des forêts de symboles
Qui l'observent avec des regards familiers.
(Ch. Baudelaire)

O carte nouă a maestrului Sadoveanu e așteptată ca o ade-vărată sărbătoare. Și aceasta, astăzi nu atât pentru curiozitatea de a ști „ce mai spune autorul”, ce probleme își pune, ce însușiri necunoscute mai scoate la iveală... Pentru opera unui magistru al artei și al vieții, lucrurile acestea ce le așteptăm spre a verifica pu-terile unui talent începător în drum spre consacrare, nu intră la socoteala iubitorilor cărții frumoase. Mai degrabă curiozitatea lecto-rilor se instrunește așteptându-i apariția operelor spre a gusta cu nesaț bucuria frumusețelor prinse în alte și alte forme nouă, a al-tor și tot a altor teme pentru care dânsul găsește întruchipări mereu schimbate și pe care ni le înfățișează să ne farmece ființa sufletelor, prinsă în adâncurile ei.

Puterea de creație a acestui mare scriitor e de esența forțelor liniștite ale naturii, ca gâlgăitul inepuisabil al unui izvor cristalin ce-și mână șoaptele mereu diversificate în alte scipiri de lumină.

Dela o vreme încoace, maestrul Sadoveanu a început a răs-coli, dincolo de zăriștea timpurilor noastre repezi și nepregetate, o lume plină de taine, din care răsar oameni cu legendară făptură și cu deplină cumpănire de cuget. Aceștia adulmecă oarecum ros-turile vieții, cum simt paserile cerului furtuna ascunsă, dincolo de seninătatea tărilor. Pentru acești oameni, din acele vremi, privirea lor tare și ascuțită „pătrunde dincolo de fața lucrurilor”, a căror pojghiță înșelătoare nu-i vrednică s'o străpungă ochiul insului obi-șnuit, al celui de rând și mai ales al celui din timpul nostru. Predi-lecția pentru oameni tari „cari știu să străpungă învelișul lucrurilor”, cari ni se năzar nouă a fi crescuți din forțele naturii, ce li se des-văluie numai lor, acest umanism cu aparente de primitivitate, dar care are vioiciunea mușchilor din salbele bătrâne a munților străvechi, — se află în opera lui Sadoveanu și sporadic, uneori des-prinzându-se dintr'o atmosferă de basm. De pildă în a IV poveste de vânătoare din Țara de dincolo de Negură. (Vânători de lupi în veacuri vechi):

„In luncile Siretului, într'un loc la marginea câmpiei, se arătaseră oameni pribegi, veniți de la miazănoapte, din depărtări necunos-cute. Asta a fost în adânc trecut, în veacuri vechi și 'n tinerețea lumii. Bărbații erau mari, cu fruntea naltă și cu ochii albaștri. Femeile, subțiri și mlădii, aduceau apă la bordeie în ulcioare de lut, pe care le purtau în creștetul capului, sprijinindu-le cu mâna stângă. In apropierea iernii puneau pe ei suman de lână și piei

de fiare ori de oaie. Din locurile întunecoase de unde fugiseră, aduseseră puțină avere pe spinările bourilor îmblânziți. Aduseseră și puține oi și câni voinici. Și mai ales un meșteșug tainic de a topi ș'a fierbe aramă ș'a făuri arme nouă, în ascuțișul căroră fulgera soarele. Acești fugari se oglindeau în apa lină a Siretului de puține generații și aveau puține așezări pe pâraie și'n lungul râului, în locuri tari ca niște cetăți. După cele dintâi ciocniri cu localnicii dela miazăzi, statorniciseră pace. Pribegii erau puțini, însă aveau arme pe care cei de lângă apele mari nu le cunoșteau. Dar, deși aveau arme nebiruite și mâini furtunoase, erau din fire blajini și pașnici. Incet, încet după ani, cutezaseră să ajungă până la marginea câmpiilor, la o apă largă ca o mare, în care se vărsa Siretul lor: ș'acolo, la sfârșitul verii, obișnuiau acum să se ntâlnească cu oameni cari aveau altfel de ochi și grăiau felurite limbi; și'n schimbul sculelor lor de aramă, aduceau la deal, către sălașuri, grâu pentru pită și măgăruși pentru expedițiile lor depărtate în întunerecul muntelui, la băile de aramă".

Povestirea măiastră și molcomă a scriitorului te fură pe neașteptate și te învălue într'o lume plăsmuită, ca într'un duios ceas de taină, în care sufletul se irosește în pâlpăirile vechilor chipuri dragi, dispărute; dar lumea aceasta pare a avea în splendida ei înălțime și îmbătarea cu adâncă suflare spirituală îți dă un fel de comunicare cu rosturile adevărate ale vieții. Farmecul acesta, chemat prin vraja unui graiu ce nu s'a mai scris până acum, este enigma artei celei nouă a celui mai mare povestitor al vremurilor noastre, după băsmuirea poporană, după Neculce și sfătosul Ion Creangă. Nu-i de mirare, când pentru a pătrunde în lumina acestor taine, autorul te duce, împreună cu personajele lui, într'o „călătorie” ce te îmbie spre alte țărături! Așa, în pasajul din *Nunta Domniței Ruxanda*, („Peștera Amintirii”, cap. IV) prin care intrăm în acțiunea acestei povestiri și unde unchieșul, Părcălabul Ștefan Soroceanu, sfătuește pe nepotul său Bogdănuț: „Bea apă din acea fântână lină, ca să uiți un veac viitor și să te întorci într'o viață trecută”. Acest pasaj trebuie citit în întregime spre a se înțelege mai bine spusa noastră. Oameni desprinși din rosturile de toate zilele și cu o misterioasă intuiție a vieții și a lumii găsim și în frumosul volum *Ti-a duci aminte*, care cred că reprezintă pentru desfășurarea artei lui M. Sadoveanu un început de hotare nouă. Amintiți-vă de minunata schiță „Orbul”, evreul acela bătrân și fără vederea lucrurilor, dar „care avea simțurile foarte agere și neconținut ne punea în uimire. Cunoștea când se întuneca, când e nou, când se face lumină. Parcă avea ochi în vârfurile degetelor”.

Pe această glorie a puterii de viziune, a divinațiunii, a inteligenței ce pătrunde cu perceperea ei multe adâncuri, când construiește luminos rosturile lucrurilor, urmărindu-le în lăntuirea firească, se bizuie întreaga urzeală din romanul *Baltagul*, cartea așa de neașteptat urzită pe mitul mioritic, în care evenimentul local se sublimează în eterica viziune a înțelesului sbuciumului omenesc în genere. Se pare că viața cuprinsă în multe din aceste povestiri des-

vălue o anumită înțelepciune esoterică, în care pătrund numai inteligențele alese și care-i pot răstălmăci simbolurile ce o fănuiesc. „Dincolo de ce numim noi materie se găsește o poartă a misterelor, ermetic închisă pentru profani. În acel domeniu unde s'a exercitat odinioară magia, în care s'a mișcat Apollonius din Tyana, în care au rămas taumaturgii Asiei necunoscuti, e cu puțință desigur și o realizare ca aceasta, („Soarele 'n Baltă sau Aventurile Șahului). În același volum cap. XI (Despre adevăratele Automate), această privire a strădaniilor omenești apare și mai limpede. Citez :

„Ascultă, Petre, a zis într'o zi Domnul către chelarul său, văd că pe pământ, sărmanii urmași ai lui Adam se străduiesc să inventeze felurite lucruri de petrecere ori de folos, minunându-se ei singuri de ceea ce fac și închipuindu-și că le-au născocit ei exclusiv... Cu cât vor înainta spre însondabil, vor avea iluzia că sunt ei totul; pe când în realitate totul e esența eternă din care ei dețin numai o infimă scântee. Cu cât se lărgeste domeniul a ceea ce numesc ei știință, cu atât mai mult ar trebui să înțeleagă forța supremă. S'au mărginit să-mi dea un nume, să mă imagineze bătrân cu barbă, nu știu de ce; să-mi acorde o tovarășie ca cea din prezenta anecdotă, să puie în seama mea poveștile revelațiilor, când lumina le-am acordat-o pentru înțelegere mai înaltă“. (Vezi în întregime p. 168—162!) De cele mai multe ori însă, omul mânat de înșelările părelnice ale privirii la suprafața lucrurilor, neînvațat cu meditația tăcută și retrasă, se lasă furat de bejia vorbelor seci, care nu istovesc, oricât de frumoase, miezul lucrurilor: „Ca în toate cele omenești, discursurile stau pe primul plan; faptele au rol infim. Ce ne trebuie realitatea, când avem iluzia?“ (p. 182).

Cititorul va binevoi să găsească, odată cu noi, în aceste frânturi din cartea Soarele 'n Baltă..., o întreagă filosofie a vieții: lumina care se desprinde, pentru cine știe s'o răstălmăcească, chiar din balta întâmplărilor de toate zilele a săracei noastre vieți omenești. Și această lumină a gândului se țese în toată povestirea — pretext, răsfirată în atâtea fețe în cele XII p. ale cărții. Povestirea ia astfel o înfățișare simbolică. Ea trebuie privită numai astfel, spre a-i da adevăratul înțeles ce îl are. Poate de aceea cartea aceasta a rămas neîndestul de observată chiar de critica literară! Aceeași nedreptate se pare că i s'a făcut și „ciudatului“ volum Uvar.

Iacutul cu acest nume, transplantat pe meleagurile noastre de vâlmașagul războiului, înfățișează același tip de om ce ascultă pulsul puterilor ascunse ale firii și se adaptează prin ceea ce are făptura umană specific, oriunde, ca atâtea personaje de acest fel din ultima ipoteză a scrierilor lui Sadoveanu. Uvar pare a se potrivi mai degrabă cu înțelepciunea primitivă a strămoșilor noștri decât cu oamenii pe care-i află în aceste locuri, acum. De altfel, alt personaj „civilizat“ din acest volum, inginerul strein Anton Rohalschi, spune cândva către doctorul Iacob Melinte, fiu de săteni, ajuns profesor la Universitate: „În țara asta aud zicători foarte înțelepți; însă ni-

meni nu le urmează". Soției doctorului, și ea o față din lumea subțire, nu-i plac datinile și apucăturile primitive și de aceea nu poate suferi, nici ea, pe „Chitaiul” Uvar :

„...Cum vrei dumneata să-i placă Eufrosinei Andrievna?, spune Rohalschi profesorului. Dumitale îți place Iacutul; ei nu-i place. Găsește că-i un primitiv și că ar trebui să se spele mai des. Îi vorbești de atenția religioasă cu care observă natura.

Hm! dumneata găsești că asta-i puțin lucru?

— Știu, știu, e lucru interesant și pentru mine; dar de ce preținzi că trebuie să se extazieze Eufrosina Andrievna? Aici greșești dumneata. Pe urmă de ce vrei să-i placă aceste obiceiuri de sărbători, rămășițe din barbaria primitivă? Iacutului știu că-i plac. El dintr’odată le-a primit până în fundul sufletului, ca și cum ar fi fost minuni, farmece și bazaconii ale șamanilor din țara lui. Dar unei ființe cultivate cum vrei să-i placă?” etc.

„Și acesta e chiar rostul povestirii din cap. al VII-lea al cărții în care este transcrisă întocmai istorisirea lui Uvar cel bătrân, tipărită într’o broșură veche în nemțește la Petersburg. Profesorul universitar Iacob Melinte dela Iași a citit-o în sara de 21 Noemvrie 1922 în casa lui dela pâraul Negru”... inginerului rus Anton Ilici Rohalschi. Poveste plină de „coincidente”...

În cap. al VIII doctorul Melinte și cu inginerul Rohalschi comentează povestirea aceasta:

„...„Să nu ne speriem noi singuri de produsele fanteziei noastre, spune inginerul.

— Ba asta înseamnă om fără credință și înveninat de scepticism, că dumneata stai numai în marginea vieții și că nu ai antene ca să-i pătrunzi tainele.

— Un poet ar spune: adâncurile misterioase.

— Așa este: adâncurile misterioase. Pentru asta nu-i îndestulătoare inteligența. Trebuie o intuiție deosebită. Trebuie ceva din sentimentul acelu om nordic neînsemnat în aparență, care, încercând să deie vieții lui un scop, s’a apropiat de divinitate”.

Sunt evidente aici năzuințele așa de actuale, să nu uităm, care sbuciumă numai sufielele alese ale generației de după războiu: acea neliniște metafizică pentru tainele vieții, în care intuiția tinde să completeze într’o viziune de ansamblu scotocirile pozitive ale inteligenței. Și, poate, acesta e unul din motivele pe care marele nostru scriitor, M. Sadoveanu, este acceptat cu adorație — deși nu totdeauna cu deplină înțelegere, — mai mult decât oricare din scriitorii mai în vârstă, de către tinerimea noastră de astăzi. — Ea-și află în aceste pagini de eternă umanitate izvorul ce-i adapă însetarea sufletului, svăpăiat după veșnicie și necunoscut.

În acest gen de scrieri acțiunea povestirii își schimbă rostul ei primordial, mai ales că ideologia aceasta, spre deosebire de tot ce găsim la ceilalți povestitori de astăzi, capătă, prin meșteșugul neîntrecut al perfecționării formei, printr’un graiu de o expresivitate

---

neaoșă incomparabilă și prin expresia de artă superioară, o valoare estetică indiscutabilă.

Ultimul roman, *Creanga de Aur*, cu titlul așa de simbolic, duce acest gen de artă literară la expresia ei desăvârșită. Unul din personaje este de data aceasta un mag, un inițiat din cinul monahal al înțeleptului Zamolxis, preotul vechei religii a pământului nostru, care prezenta în embleme aspectele lumii și fenomenele naturii.

Constatările acestea ne îndreptătesc a spune că arta literară a lui M. Sadoveanu, așa cum am urmărit-o crescând dela volumul *Ți-aduci aminte* — s'a îmbogățit cu o înfățișare senină a înțelepciunii vieții omenеști, care i-a adus scriitorului atâtea izvoare nesecate de frumuseți fermecătoare. Numai Anatole France a izbutit să redea, înfățișând diverse aspecte ale vieții, această intruchipare a general-omenescului în literatură prin mijloace atât de pure și de simple. Prin aceasta opera lui Sadoveanu capătă o valoare universală și nemuritoare.

ROMULUS DEMETRESCU

BCU Cluj / Central University Library Cluj

S O R A

Soră din câmpuri verzi
Viu să-ți culeg lacrimile din vatra de mușcate
Soră, plânsul tău mustește ca 'n singurarea stelei
Și 'n visul lui sporește dorul de soră și de frate.

Soră, adună câmpurile, dorul și copiii
Într'o năframă de arnici, cu toate anotimpurile,
Zilele, ceasurile, anii, înserările,
Și trimite-le, soră, fratelui dela oraș.

Chipul tău e lumina livezii,
În noaptea ta cresc florile durerii,
Îți plâng în ochi o mamă, grădinile și perii.
Soră, fratele dus departe ți se 'nchină.

GRIGORE POPA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

C Ă U T A R E

Din mii de vrăji mă caut să m'adun,
Să mă desfac în noapte și păduri,
Ca umbra-mi peste spini și arături
Și fraged ca o creangă de alun.

Mă caut nou în glie și în flori,
În primăveri mă caut să mă 'ncheg,
S'adun viața 'n lutul meu întreg
Și 'n suflet numai cântec de cocori.

La fiecare cuib, care mi-a dat
Prietenii buni ciripitori în crâng,
M'am aplecat cu fruntea ca să plâng,
Cu sufletul și gândul căutat.

În vis să mă găsesc reînviat,
Spre sufletul de lacrimi luminat,
M'am căutat și-am vrut să mă aleg
Cuvântului ce vrea ca să mă neg.

C. S. ANDERCO

A R D E R I

VOCE (din tom). — Ceasul acesta, pentru a câtea oară ? sună veacul.

VOCE (ecou). — Veacul pe care acest ceas, a câtea oară ?, nu întârzie să-l vestească.

VOCE (din tom). — Veacul își svârle năframa anilor în plutire, tremur simțit în vălurire de aripi. Veacul pe care-l purtăm încrestat în scoarțe, în gălbineli de file..

VOCE (ecou). — Inceputurile noastre au fost albe pajiști polare, dureroase în vegetații de raze.

VOCE (din tom). — Veacul, și această uitare, care îngrădește istorii și plumb.

VOCE (ecou). — Inceputurile noastre au fost eliberări : sufletele se desghiocau în junglă, gândurile se aliniau pentru destrămare.

VOCE (din tom). — Până când praful devenit lăuntric scurmă din fiecare mădular un oftat.

VOCE (ecou). — Trei pocnete din degete, pentru fiecare frângere a liniei și fiecărei izbânzi au alt unghiu. Inceputurile noastre au fost ale spațiului care își cere întregirea.

VOCE (din tom). — Veacul și anii au venit lespezi să ne zidească brățările de flăcări.

VOCE (ecou). — Inceputurile noastre au stăruiț pentru condensări.

VOCE (din tom). — Veacul și purtatul în noi sâmbure și esență, răzvrățirilor am fi însemnat răbojuri peste veac.

VOCE (singulară). — Acum ori să-și reînceapă basmele săvârșirea peste palpabil. Ori să se reverse miturile din butelii, pe străzi pe balauri curgând în limbi de foc. În ploaie se vor înădi geniile și 'n prelingerea streșinilor eroii vor zângăni spade. Acum va începe pentru poet dragostea și nemărginirea, diminețile vor mătura din stăruri lividitatea în ghemuri. în timp ce sufletele vor înmuguri în glas-tre și vor săruta pomii.

COR. — Dimineața în curgere
izbăvirea.

Fluidități, fluidități, fluidități,
și
peste
întoarcerile înlăuntru
mai întâi conținerea.

VOCE (ecou). — Așteptăm o chemare să plesnească bolțile. Inceputurile noastre au fost în minunea alăturării a două sunete. Din clicocire și din zumzet. Și n'a fost nici apă nici metal, ci mai nou.

VOCE (din tom). — Veacul să-și desprindă elanul din clepsidra de

întuneric, trecerii peste geometrii triunghiului cu suprapotențe.
VOCE (singulară). — Aud pulsația din vegetal, mai din lăuntru. Și din curgerea care o să vină, înțelesurilor or să-și pască orizonturi de mai vast.

VOCE (ecou). — Prima insultă a fost definirea și prima smulgere.
VOCE (singulară). — Acum visurile or să-și trăiască o împletire mai justă și mai intimă. Nu alăturare și nici suprapunere ci îmbinare. Ne vom trăi visurile cu glas tare și vor circula printre și în noi. Această unghie înfiptă fie stelei polare și această alta încă sărută noroiul sau pulberea fecundă din pampe.

COR. — Interferențe
lacrimi
ne-au durut
formele, formele, formele.

VOCE (singulară). — În răspărul acestei lămuriri mărire își vor recăpăta verticalitatea pentru curgerea neîntreruptă.

VOCE (ecou). — Inceputurile noastre au stat să prindă plecarea din pânza genelor peste clipa din ochi.

VOCE (din tom). — Veacul și vertebrele din noi se vor smulge în zigzaguri.

VOCE (ecou). — Peste liniști din corola unui sbor, aceste aripi desprinse în stol. Inceputurile noastre au fost săgeți și n'au despicierea undelor pe coamele de argint stelar, neclintire.

VOCE (personaj). — Rrrram! Rrrram! Ra-ta-ta-tam!

VOCE (profet). — Deslegați crucea. Deshămați apostolii, durați un început acestei bolți. În mine se sbat dumnezeii pentru un sfârșit și o pieire. Iată mestecenii fugind în pale spre ceruri. Și iată porțile se deschid frunzelor. Ruginile prind muguri și amenință.

VOCE (personaj). — Rrrram! Rrrram! Ra-ta-ta-tam!

VOCE (profet). — Măduva lanțurilor s'a uscat: din sărutul viespilor de flăcări au crescut bășici. Puhăvirea scurmă cenușa timpurilor din vetre. Crescută cerneala din fărâmări, sfârâie sonorizând agonia jeratecului.

VOCE (personaj). — Rrrram! Rrrram! Ra-ta-ta-tam!

VOCE (profet). — Tărânei fruntea în înfrățire. Incheați carnea, scrâșnirii dinților, opriți creșterea firelor de iarbă; iată acum ating ceruri, trec etape, străbat prin voi: sunteți pomi răscoalei de dureroasă ordine. Stâncile se prăbușesc înălțărilor și plutesc în sus. Iată minereurile în răzvrătire și apele curgând verticale. Sunteți voi!

VOCE (personaj). — Rrrram! Rrrram! Ra-ta-ta-tam!

VOCE (din tom). — Veacul. Luna va păși peste cadavre în zale, mușcătura pielei va fi rece și se va lipi tămâie de iconostase. În cufundare, frunțile munților vor dăinui sărutul norilor peste calmul neclar al șesurilor care vor izbândi.

VOCE (ecou). — Asemeni turburării din început.

EDUARD COROI

L U N Ă

Lună, dulce lună, chip de fecioară, de mamă,
Galben bătut pe-a cerului albastră năframă,
Farfurie de aur din care cinează Dumnezeu,
Vatră de jar aprinsă 'n imens heleșteu, ...
Lată, gânditoare frunte de poet român,
Sfântul, de-o mie de ori sfântul Preacuratei sân,
Lumină lină, întraurita paradisului haină, —
... Microbic sporește 'n cale-ți gigantica nopții taină,
Iar mie-mi înțepă cu vrajă umilitul creer
Să-ți tremur pe harfă un văpăeilnic cântec de greer...!

C O A R D E

Eu scriu, cum plugul cartea grâului,
Cum lama coasei sclipitoare scrie
Neîntrecuta și amara poezie
In iarba verde de pe malul râului.

Eu plâng, cum vânt cu muget de armuri
Lovește toamna 'n trunchiuri inelare,
Strigând nenorociri imagine
Pe ceteri de gigantice păduri...!

Cu gânguritul primăverii în April
Eu râd, cum rade cucul cel năhui
Când sună țara de povestea lui
In aerul cu miros de copil...

Eu cânt, cum umilitul și înaltul
Popor în taina veche ce îl arde
Tot încercându-și doru 'n mii de coarde,
Il lasă necântat... și 'ncepe altul...!

TEODOR MURĂȘANU

C R O N I C I

CĂRȚI

Demostene Botez: Cuvinte de dincolo, versuri, „Fundafia Carol II“, București, 1934.

În volumele de versuri *Floarea pământului, Povestea omului și Zilele vieții*, d. Demostene Botez aducea monotone acorduri pe marginea unor teme comune, fără ca să deschidă armonii ample decât uneori, rareori. Și ca o firească încheiere, formulată de o superioară conștiință critică, ticluia epilogul:

Durerea lumii grea ca 'ntreg pământul
N'o poate niciodată 'ncepe cântul...

Volumul ultim: *Cuvinte de dincolo*, tipărit de Fundafia pentru literatură și artă „Regele Carol II“, prezintă o multiplicație de motive, iar evoluția artistică a d. Demostene Botez reprezintă punctul cel mai înalt, ca realizare. Totuși vom vedea rezervele ce sunt de făcut...

Dacă l-am izola pe d. Demostene Botez de lumea literelor românești am găsi fragmentar, în poezia sa toată experiența poetică încercată într'un interval destul de îndepărtat.

Sensibilitatea primară, așa cum începuturile noastre poetice o prezentau în stângăcia formală care nu reușia să-i atenueze izbucnirea primitivă; experiență incipientă de gândire, înrudită cu înțelepciunea din proverb; nostalgii și tristeți vagi, printre care revolta și nemulțumirea cu rânduiala socială actuală, se înalță ca linii abrupte printre neguri; morbiditate de suflet urban, alături de efuzii de proaspete miresme campestre; oboseală caldă în ritm moleșit și monoton, rezultat al explorării întunecatelor stări psihologice cu reflexe care abia ajung la marginea atenției noastre, pentru care discontinuitatea măsurii creează atmosfera adecvată (*Insomnie, Scrisoare, Monolog nocturn, Izolare, Plecare*) — poezia d. Demostene Botez îmbină o complexitate de sentimente, care dacă ar fi trecute printr'un tipar artistic ne-ar da o bogăție uimitoare de forme, dar care altfel, din unele deficiențe stilistice, prezintă o pulverizare de imagini, lustruind rareori forme.

Totuși o exemplificare a scăderilor e greu de încercat. Ele se vădesc doar în nemulțumirea cu care te despărțești de această poezie pe care n'o îmbrățișezi în întregime, căreia îi simțești suflul de viață, dar care nu te stăpânește cu putere de neînlăturat, a cărei muzicalitate numai uneori se înalță în volute mari.

Dacă surprindem ecouri străine (Bacovia, Topârceanu), nu acestea explică fenomenul artistic pe care-l întrezărești printre rânduri și care-și împrumută din spontaneitatea poetului cuvintele de prezentare în lume; sau dacă se găsesc unele note banale:

„Vorbele au staffii ca și noi
Fiindcă nimeni n'a vorhit
Și-am auzit ca un cuvânt al nimănu
Spunându-mi cum îmi spui
Când suntem amândoi . . .

(Scrisoare)

sau :

„Afară plouă ca și toamna și-i urit,
Mă uit pe geam ca după tine, și atât.

(Nostalgie)

alături de armonioase întorsături de frază, în ritm suplu și rime sonore, acestea n'ar putea să diminueze încântarea noastră.

Și totuși dacă notele negative nu ne deschid misterul nereușitei acestei poezii, un inventar al calităților ei, cred, ne poate explica, măcar în parte, natura specifică a acestor creații artistice, descoperindu-ne în același timp și partea lor de umbră.

D. Demostene Botez nu-și desminte nici în acest volum aptitudinea imagistă. Intre alte calități, d-sa posedă un remarcabil simț al imaginii. Să vedem câteva :

Tristeți fără motiv din astă seară.
Tristețile străbunilor, vă port
Așa cum poartă-o urnă funerară
Și toate visurile unui mort.

(Tristeți fără motiv)

În dimineața când ies viu și greu
Din ape negre ca la începuturi,
Când joacă 'n ochi luminile ca fluturi,
Atunci aduc la soare 'n ochiul meu
De prin abisurile fără fund,
Din neștiuta somnului bulboană,
Făptura ta ca pe-o icoană
Pe care am găsit-o 'n prund.

(În fiecare sară)

Eram cu mine însumi mai aproape.
Murise tot, ucis de nu știu cine,
Și numai chipul tău trăia în mine
Așa cum ziua mai trăia pe ape.

(Înserare)

Spontaneitatea expresiei, fluiditatea ritmului, o claritate discursivă care te-ajută să pătrunzi până 'n adânc această poezie — sunt tot atâtea calități în redarea unui bogat material ce-i stă la dispoziție.

Ceea ce lipsește acestei poezii, cred, este o atitudine precisă în fața vieții, o viziune totală a lumii, care să contureze formele într'un anumit fel, să acorde peisajului o anumită luminozitate, să împrumute cântecului un timbru aparte, neîntâlnit și mare. Cuvântul să-și valorifice prețul în totalul expresiei și totuși să fie mărunț cioncânit și nou. Scrupulozitatea stilistică să-și exercite investigațiile subteran, încât podoaba peluzei să apară sălbatică și totuși de preț.

Comparația cu Serghei Esenin ne e la îndemână, fiind vorba de o atitudine în fața vieții, și o utilizăm. Temperamente deosebite, predilecția dlui Demostene Botez pentru poezia de o sălbatică grandoare a lui Esenin o explicăm prin preferința pentru polul opus.

Demostene Botez fotografiază cu un aparat nepus la punct, care înregistrează împrecis. Esenin caută imbinarea fericită de tablouri, apoi le sculpează în lemn, cu deosebita grijă a relevării omului. Nu dă toate formele, dar relevă caracteristicul în tăieturi mari și sapă gropi de umbră pentru cadru.

Să fim înțeleși. Comparația cu Esenin ne-o indică personala simpatie a poetului nostru, care-i trimite și o scrisoare dincolo, fără adresă și fără așteptare de răspuns...

Căci, în ce ne privește, mai logică ni s'ar părea compararea cu G. Bacovia, poetul stărilor de suflet vagi, al tristeților fără motiv, al insomniilor obositoare, al desorientărilor melancolice, al claviurilor desacordate repetând monoton romanțe demodate în atmosferă toamnălică de târg provincial, al peisagiilor pete de culoare.

Această atmosferă închisă, sentimente minore, reținute, cu îndepărtate ecouri sufletești, dă unitate creației lui G. Bacovia.

Dacă d. Demostene Botez ar fi încercat o adâncire a realității sufletești, o săpare concentrică în interior pentru regăsirea sa, ne-ar fi putut da admirabile versuri. Poezia „Rugăciune“, care deschide volumul, și cea mai bună, e o dovadă. Cât de bine e redată această totală abandonare a sufletului epuizat, ca un fagure stors, de prea multele încercări.

Iată, Doamne, sufletul meu greu,
Pasăre ce mi-a murit în mâni,
Iată tot ce 'n mine-i Dumnezeu
Iată tot ce-i de-aruncat la câini.

Uite, ochii s'au închis pe veci:
Ape tulburi au murit în ei.
Tot îngheață parcă lucii reci
Peste toate, peste ochii mei.

Iată, Doamne, sufletul meu mort.
Singur nu știu unde să-l arunc,
Nu mai pot de-acuma să-l mai port
Cum aș duce 'n brațe-un prunc
Mort.

Iată, Doamne, sufletul meu, ie-1
Cum ai strânge de pe câmp un snop.
Nu știu singur ce să fac cu el,
Nu știu unde să-l îngrop.

Preferința pentru peisagiile cenușii și stările de suflet cenușii — ar duce la crearea unei atmosfere Demostene Botez, sau cel puțin o manieră caracteristică. Dacă n'o avem aceasta, e din cauză că poetul nu stăruie asupra temelor care-i sunt proprii și cedează repede în fața greutăților formale. În multe poezii simțim descreșterea energiei poetice, cu o încheiere precipitată. Sunt de reținut însă bucăți ca: Rugăciune, Tristeți fără motiv, Cuvintele, Misticism, În fiecare seară, în care imaginile tencuesc ideea centrală, care eliberează armonia dintre pereții cuvintelor...

RADU BRATEȘ

Zaharia Stancu a adus în Țara Românească pe Serghei Esenin, poetul Rusiei cu stepe nesfârșite și cu suflet turburător. În tălmăcirile măiestre ale lui Zaharia Stancu sufletul lui Serghei Esenin tremură, se sbate și crește, nestingherit de viersul românesc, cu aceeași vigoare originară ca în Rusia lui „cu iarbă albăstrie”.

Noi nu avem cu cine-l asemăna pe genialul mujic în literatura noastră românească. Ar fi îndrăzneț să-l compari cu Crevedia. Inrudirea sufletească și oarecare manieră nu este suficientă pentru comparație. Ar trebui un poet de aceeași statură, pentru ca să ne putem face o idee. Ungurii au pe Alexandru Petőfi și pe Andrei Ady, cântăreți ai pusteii cu viață neajmurnită și cu sete, neînfrântă, de libertate.

Cu toată această lipsă de egal a lui Esenin în poezia românească, poemele lui ne dau fiori de autentică plăcere la recunoașterea în ele, prin asemănare, a propriei noastre vieți românești. Și dintre noi au părăsit mulți vatra părintească și țara, iar dacă n'au știut să-și exprime atât de duios dorul ca Esenin, cu atât mai profund îl retrăiesc în versurile sale.

Am părăsit casa părintească
Și Rusia cu iarbă albăstrie,
Trei stele, în plop, lângă lac,
Tristețea mamei o păstrează vie.

Luna ca o broască de aur
Se risipește pe fața apei
Ca floarea de măr, părul cărunt,
S'a revărsat în barba tatei.

N'am să mai revin acolo curând,
Am mult de cântat, am mult de sunat,
Rusia albastră e păzită
De plopul străvechiu cu frunziș legănat.

Voi fi străngeți la piept coaja crepată
Și-i sărutați ploaia foilor line.
Plopul bătrân e încă mândru și svelt
Și tot neliniștit ca mine.

Sau tristețea rezumată în destinul unei vaci :

De bătrânețe dinții i-au căzut.
Ani mulți pe coarne s'au însemnat.
A bătut-o într'una văcarul băut
Pe izlazul rouat.

Inima ei numai liniște vrea,
Dar șoarecii rod în colț și s'aud.
Odată, odată vițelușul
Avea picioarele albe, botul vd.

Mamă a fost jefuită de fiu
Și copleșită de întristare.
În obor, sub salcâm, pe prăjină
Vântul flutura pielea în soare.

Și anul ce vine și ea, și ea
Va porni către marea tăcere.
I se va trece peste gât o funie cu nod,
Și va fi dusă în amurg, la tăiere.

Poate, slabă, va cerca 'mpotrivire
Proptindu-și coarnele vechi în pământ.
Acum visează un crâng cu frunză subțire
Și câmpuri ierboase legănate de vânt.

Acestea le poate cânta numai poetul care și-a trăit anii copilăriei într'o „izbă țărănească“, cu „miros de hamuri“, cu „icoane vechi“ și „lumină slabă de candelă“, alternând această viață cu timp petrecut în stepa fără hotar, cu viscoalele răsunătoare, iarna, cu lanuri unduiate de vânt, vara, alături de vaci, de porci și de iepule fugare.

Dar Esenin nu e numai un poet al brazdei, al stepii și al animalelor de casă. Intocmai ca și marii săi congeniali, Petofi și Ady, care au cântat cu glas profetic de tunet sbuciumările și furtunile din timpurile lor, în patria lor, — Esenin buciună în vers sălbatec, — prin care se mai strecoară, ca luna printre nori și vijelie, imaginea Rusiei trecute, — uraganul deslănțuit peste Rusia înfricoșată, susținută însă de speranțele de foc ale unui nou viitor, mai mare decât marea trecut. Voiu desprinde numai acest cântec puternic:

În ceas străveziu când noaptea — și 'nfige
Pe degetul ei negru luna,
Cui cântă de dragoste
Privighitoarea nebuna?
Mai poate cineva să iubească acum?
Inimile sunt toate sânge și fum.
O, noi suntem tineri, dar noi
Mergem să deschidem uși noi.
Am aruncat cuvintele rare,
Numai forța e creatoare.
Ce e pentru noi soarele sau convoiul de stele?
Răul de aur al mulțimii rebele.
Ce e pentru noi India? Tolstoi mai are vreun rost?
Vântul acesta parcă a fost și n'a fost.
Acum oamenii simpli, cu bluze albastre,
Sunt mai înalți ca înaltele astre.

Dar nu pot câteva note fugare să cuprindă sufletul uriaș al lui Serghei Esenin. Noi am vrea doar să sugerăm cititorului cum a izbutit mâna de meșter a lui Zaharia Stancu să talmăcească, în versuri de inegalabilă fluentă și frumusețe poetică, pe marea rus, în limba noastră rumânească.

M. BENIUC

Sergiu Dan, Arsenic, roman, („Cultura Națională“, București, 1934).

Imaginați-vă trei, patru roți dințate, perfect angrenate între ele, dar care se desfășură o bucată de vreme cu o exactitate mecanică ireproșabilă, evoluând pe axele lor proprii, unitar... Iată impresia ce ți-o lasă citirea unei bune părți a frumosului roman psihologic pe care Sergiu Dan îl oferă astăzi literaturii noastre. Dar impresia aceasta e numai trecătoare. Lipsa inițială, aparentă, de unitate a povestirii dispăre treptat și, când roțile întâmplărilor își îmbucă angrenajele reciproc, iar axele își coordonează mișcările într'un sistem integrant, citirea devine mai atrăgătoare, firescul observațiilor și al

analizei te stăpânește. Astfel, câștigat sufletește, lectorul poate, închizând ultima pagină, să reflecteze mulțumit asupra procedeelelor autorului, care, întâi, îl desorientase.

Complicarea acțiunii din acest roman se face prin prezentarea oarecum „în serie” a personajelor, care vin în scena întâmplărilor cu tot sufletul lor, invitând, succesiv, pe cele apărute anterior, la trăirea unui crâmpieiu de viață. Tema povestirii este, în ultimă analiză, foarte simplă: Doctorul fără clientelă, George Filimon, se îndrăgostește de Ana, prietena și mai târziu soția amicului său, Bibi. Pe amândoi îi cunoscuse la cofetăria Barcelona, unde se vedeau adese. Ana și Bibi erau proprietarii localului de petrecere nocturnă „Mirage”. În același timp, Drul (devenit pentru cei doi prieteni Gigi) descoperă că în apartamentul de deasupra camerei sale dansează după muzică de patefon o fată, fiica unui colonel în retragere, Alina, care, după cum aflăm mai în urmă, avea și o soră mai mare, Margareta. Imbolnăvindu-se colonelul, medicul are prilejul să cunoască menajul acestuia. Alina se îndrăgostește de Gigi, spre bucuria Margaretei. În acest timp legăturile lui Gigi cu Ana se strâng cu prilejul vizitelor sale la „Mirage”. De aceea Gigi nu poate răspunde dragostei nevinovate a Alinei. În schimb Ana vine la dânsul, când Bibi e plecat la Timișoara pentru a sonda mutarea „mirajului” acolo. Gigi devine gelos pe „președintele” unei societăți de înmormântare, vizitator obișnuit al „Mirajului”, susținător al localului și, cum rezultă din vizita inoportună ce Gigi o face Anei într-o noapte la locuința ei, susținător central și chiar de aceea legăturile cu Ana se rup. Colonelul murind, fetele sale pleacă cu mătușa lor din Târgoviște. Doctorul, fără noroc în dragoste, care crezuse că Bibi ce descoperise legăturile Anei cu președintele îl va otrăvi pe acesta cu arsenicul ce i-l dăduse, află că Ana plecase la Sinaia cu cel dintâi, iar Bibi se aranjase să plece în interes de afaceri, la Timișoara. Astfel Gigi privește fetele colonelului cum pleacă: „se despărtau încet, Alina și patefonul”...

Esențialul acestui roman este așadar dragostea, în totala ei dezvoltare. Personajele ei principale îmbracă însă această temă oarecum exterior. Și cu toate că analizele sufletești se reduc și aici în ultimă instanță la introspecția personală, nu se poate spune că acțiunea din „Arsenic” stăruie pe planul subiectiv. Căci autorul, pretextând forma expunerii autobiografice a întâmplărilor trăite de către drul George Filimon, nimereste cea mai comodă cale de a-și substitui personajul principal și totuși reușește a se menține într-o perfectă obiectivitate narativă. De aceea romanul acesta nu se poate alătura așa ziselor romane personale, în care acțiunea rămâne de fapt pe un plan lăuntric, interiorizând și reacțiunile tuturor personajelor ce-și ciocnesc interesele cu cele ale personajului principal. Acolo, toate faptele narațiunii sunt simple reflexe ale eului propriu al autorului sau radiații ale stărilor sale sufletești fără viață obiectivă și fără conflict exterior.

În „Arsenic” acțiunea este mai mult o urzeală pe care se țese analiza psihologică; prin acest fapt romanul dlui S. Dan aduce,

alături de „Adela“ dlui Ibrăileanu, — roman mai personal, totuși, — o contribuție prețioasă în literatura de astăzi. Personajele trăiesc intens și suficient pentru a-și răsfrânge trăirile în acțiunea personajului principal, la curturarea căruia contribuiesc rând pe rând, mânate cu o desăvârșită destoinicie de meșteșugul scriitorului, care are viziunea clară a faptelor și întâmplărilor povestite fără nici un adaos prisoselnic. Uneori ai impresia că-ți lasă ție, cititor, greutatea amănunțirii consecințelor acțiunii. Dovadă că autorul face sugestiei și reflecției impuse cititorului un loc pe care scrierile contemporane se întrec să-l umple cu felurite condimente și surogate de atracție ce scad valoarea artistică a operelor. Critica de azi și gustul cititorilor — mai exact: al consumatorilor de literatură — găsesc adesea în aceste artificii de calcul, puse în serviciul succeselor vremelnice, dovada „actualului în artă“. Ei bine, a cest actual este, din nenorocire, racila artei literare contemporane, tocmai pentru că se uită că arta nu copiază, ci creează. Și unitatea de viață din acest roman dovedește atât tehnica unui scriitor cu resurse pline de speranțe, precum și viziunea clară a poeziei ce se poate desprinde din faptele cele mai comune ale vieții. Regret că trebuie să opun, în această privință, romanul d-lui S. Dan ultimei scrieri a marelui Rebreanu, care în JAR dă dovadă complect contrară, nereușind să se ridice deasupra unei povestiri de o banalitate dureroasă: (o față s'a îndrăgostit, cum spune banda—reclamă ce îmbrățișează volumul, așa de elegant, editat de „Adevărul“ și... nimic mai mult!)

Ultima frază, ce încheie povestirea din „Arsenic“, titlu nu prea norocos ales — cuprinde în formularea ei lapidară desnădejdea mocnită a lui George Filimon în fața neașteptatei prăpăstii sufletești ce i-o pricinuește dispariția oricărei nădejdi de fericire, în viața lui săracă și sefoasă de dragoste adevărată. Este în cartea aceasta o fălăire din destinul tainic al tuturor iluziilor tinereței umane, prinsă sobru și cu adâncă înțelegere; dar mai ales frumos și sugestiv. Sergiu Dan e unul din scriitorii de azi căruia îi dorim stăruință în drumul adâncirii destinelor umane: din acest izvor, cu tehnica ce a putut s'o desprindă, romanul psihologic poate primi puteri ce credem că ne îndreptățesc să le cerem expresia în arta domniei sale.

Profjira Sadoveanu, Mormolocul, roman, Cartea Românească, 1934.

Primul volum al d-rei Sadoveanu este dovada unui talent remarcabil. Nervozitate, vervă și simplitate duiioasă în expresie, putere de schițare rapidă a unor situații și adeseori analiză, scurt dar esențial redată, stil perfect încheat și foarte bine nuanțat de cuprinsul emotiv ce exprimă, un vocabular variat între neologismul necesar și moldovenismul plastic. — Toate aceste însușiri care dovedesc ivirea unul talent viguros și proaspăt sunt puse în slujba povestirii atâtor întâmplări din copilărie, la care autoarea a jucat rolurile cele mai de frunte, nu arare ori lipsite de experiențe dure-roase, dar și pline de haz. Paginile acestei cărți se alătură, — dacă

e să facem o comparație care vrea să însemne numai o asemănare de gen, — cu cele din *Medelenii* lui Ionel Teodoreanu; firește, lăsând deoparte de o sebirile esențiale de tehnică și stil. Ceea ce face meritul deosebit al volumului „Mormolocul”, sunt minunatul dar al descrierii situațiilor, plastica înfățișare a naturii decorative și desăvârșita artă de analiză a bogatei game de emoții și porniri ce alcătuiesc sufletul vârstei preadolescente. Prin această caracteristică esențială cărții, Profira Sadoveanu se situează alături de Creangă, dela care n'am avut încă așa de bine înfățișată copilăria ca aici. Respiră din paginile *Mormolocului* o pâlpâire de viață exuberantă, intensă și dornică de irosire a unui copil sănătos și cu voință dâr-ză. De aceea, aceste frumoase *Amintiri din copilărie* nu puteau primi subtilul nepotrivit de roman, care poate înșela unele așteptări, pe când „Mormolocul” trebuie să satisfacă pe oricare cititor ce va găsi în această carte luminoase frânturi de suflet, din acel drum începător al bucuriilor, necazurilor și experiențelor proprii, prin care fiecare din noi am început a ne simți oameni, și căruia autoarea știe să-i fure tot ce este mai interesant uman, înfățișând sclipiri din copilăria sa.

ROMULUS DEMETRESCU

Octavian Goga: Fragmente auto-biografice (Mărturisiri literare), București, Cartea Românească.

Institutul de Istorie literară și Folclor, sub conducerea dlui D. Caracostea, a organizat o serie de conferințe, în care scriitorii consacrați au fost invitați să-și desvăluiească, sub titlul de „mărturisiri literare”, o parte din eforturile lor trudnice de laborator poetic. Și nu este o întâmplare. că seria acestor „mărturisiri literare” a fost începută de Octavian Goga, prin magistrala „confesiune de atelier”, cum și-a numit singur conferința:

„Generația dinainte a dat atât cât a putut da, mai mult nu poate. Sunt inadaptabili care nu se vor putea acomoda noilor împrejurări și care sunt meniți să dispară, ca zimbrii Moldovei.

Și dacă e vorba de o lozincă, de un cuvânt magic cu care tinerețea să strângă într'o tabără toată simțirea românească, aceasta nu poate fi decât tot deviza dinainte de războiu: *ideala națională*, care astăzi pentru unii apare o împerechere de cuvinte, oarecum anacronică. Aceasta a fost formula magică, aceea care ținea suflarea românească într'o disciplină morală, comandamentul etic, care strângea societatea românească și-i porunca o disciplină de simțire și gândire, pe care astăzi nu o mai întâlnim. Cred și astăzi că menirea scriitorului la noi e tot cea din trecut și cred influențat de o lege elementară a cauzalității.

Cauzele care determinau vechiul rost al scriitorului au rămas. Înainte cu 20 de ani, am putea spune cu 50 de ani, scriitorii au luptat pentru desrobirea noastră politică și literară. Astăzi scriitorul trebuie să fie tot un deschizător de drumuri, un

mare modelator sufletesc al poporului nostru. Imi dau bine seama care e realitatea și de aceea fixeaz această formulă ca definitivă, pentru zilele în care trăim noi. Uitați-vă împrejur: țara noastră e o țară a cărei unitate e asigurată prin unitatea de sentimente a celor care o compun ?

Dar nu trebuie să uităm că avem o clasă conducătoare, care nu prezintă aspectul larg al valorilor populare; clasa conducătoare are la spatele ei patru civilizații, fără nicio înrudire una cu alta; clasa conducătoare are în amintirea ei stigmatele străinismului. Acestea fiind date, vedem cum societatea noastră diriguitoare are un caracter de mozaic. De aceea, aici trebuie să intervie formula de nivelare, de reală plămădire, de reală unificare sufletească. O țară nu e numai o legitimize etnică, cum spuneam, o țară nu e numai o instituție pe baza unor tratate internaționale; o țară e conștiința cetățenească de luptă permanentă, pentru a-și impune valorile poporului ei. Ei bine, în această frământare, în această tendință de prefacere, de primenire sufletească, eu aș vrea să-l văd totdeauna pe scriitorul nostru.

Fiecare intelectual, în măsura în care e intelectual, trebuie să ia parte la această operă de modelare nouă a sufletului românesc, și cu atât mai mult artistul, acest receptacol de fiecare clipă.

De aceea cred încă în misiunea istorică, veche, a scriitorului; și dacă m'ați întreba care e formula sufletească, aceea care trebuie să fie pentru el nu numai un comandament etic, ci, în același timp, și o formulă literară, eu v'aș răspunde cu vechiul meu crez: e ideea națională.

Iată un om, un stil de viață și o misiune!

D. Tomescu : Atitudini politice și literare. (Scrisul Românesc, Craiova)

Cartea dlui D. Tomescu, în care se îngemânează cultura serioasă a intelectualului cu agerimea și clara conștiință a actualității, marca distinctivă a ziaristului, merită o atenție deosebită, mai ales azi, când oricine e chemat să formeze îndreptarul opiniei publice.

Ziaristul, ancorat în tumultul actualității, nu trebuie să sacrifice spiritul vremelnice, onestitatea intelectuală trădării culturii. Intelectualul, observă foarte bine autorul Atitudinilor politice și literare, își trădează misiunea nu fiindcă participă la viața politică, ci fiindcă, participând, nu duce cu el și obligația de a gândi onest. Pe lângă prețioasele articole de ziar, susținute pe un plan de superioară obiectivitate și pătrundere a fenomenului politico-social, dl D. Tomescu ne dă și o serie de studii literare, în care finețea gustului este sprijinită de aciditatea spiritului critic și uneori (D. Mihail Dragomirescu și Sămănătorismul) de o reținută vervă de polemist.

Dl D. Tomescu a făcut o faptă bună, adunându-și articolele în volum.

Gr. Tăușan: Dincolo de Cotidian (București, Cugetarea).

Cartea dlui Gr. Tăușan, pe care-l cunosc demult din minunata lucrare asupra filosofiei lui Plotin, mult apreciată de H. Bergson, cuprinde scurte eseuri și creionări, de factură și nuanțe variate, tot atât de flori însă a clipelor rare din viață, trăite în cea mai înaltă zonă a zării spirituale. De aici, caracterul lor fragil și transparent. Considerații metafizice, estetice, morale, practice, psihologice, literare, publice și sociale, văzute din perspectiva dlui Gr. Tăușan, apar mai limpezi, impinse pe un plan de conștiință senină, detașată oarecum de actualitate, pentru a da lucrurilor ceva din eternitatea marmorei cioplite.

Situat dincolo de cotidian, dl Gr. Tăușan luminează, discret și nobil, așa cum îi stă bine înțeleptului, colțuri de viață elevată. Là, tout n'est qu'ordre et beauté, Luxe, calme et volupté, — cum spune poetul.

GRIGORE POPA

Georges Moroianu: Les luttes des roumains transylvains pour la liberté et l'opinion européenne. (Episodes et souvenirs. préface par Wickham Steed, Paris 1933).

Trebuie să fim recunoscători Dlui Moroianu pentru osteneala de-a ne fi dăruit aceste „episoade și amintiri” bogate în simțire românească. Dacă pentru generația autorului, suferințele povestite înseamnă „amintiri”, pentru generațiile tinere, ele capătă semnificația unor adevărate „învățăături”, a unui îndemn și îndreptare de viață nouă pornind de pe un pisc, definitiv câștigat.

Istoria Ardealului este istoria unui popor mereu treaz, mereu conștient de datoria sa.

Cartea D-lui Moroianu capătă ceva din măreția epopeelor atunci când povestește sbuciumul veacurilor de viață transilvăneană, trăite într-o singură nădejde, iluminate de viziunea unui singur ideal: acela al libertății pe un pământ sortit dintru cele mai vechi timpuri să fie românesc. Lupta patetică a celor cari strigau nedreptatea poporului român în fața națiunilor europene, reușind să le smulgă din egoismul timpului când fiecare se gândea la sine și să atragă asupra noastră simpatia celor mai reprezentative figuri ale secolului, purta în ea accentele acelui eroism, care face ca micile pasiuni să tacă, pentru a se auzi, clar, vocea destinului istoric.

O nestinsă flacără și o neirosită forță via în sufletele acestor luptători; viața lor a fost freamătul neînving al credinței în biruință. Dl Moroianu evocă, viu, lupta pe plaiuri străine a trimișilor români, trezind un sentiment nestăpânit de dragoste și recunoștință față de străduințele și credințele lor. În ce mare măsură trebuie să se bucure de aceste sentimente însă și autorul, ne-o arată luminatul prieten al României, ziaristul Steed, în elogiosa sa prefață.

„Activitatea D-sale, a fost demnă de un apostol”.

VIRGIL I. MĂNESCU

REVISTE

„Convorbiri Literare“ Nr. 1 și 3, 1934.

Dl C. Noica dă câteva note despre Meyerson, apoi despre H. Vaihinger (cu W.) D. Mircea Florian semnează un frumos eseu: În căutarea unui prim adevăr. Se arată pe înțelesul tuturor această mare năzuință a minților cugetătoare și dificultățile celor două soluții încercate pentru a încercui absolutul: cea ontologică și cea psihologică (vitalistă). Sunt ele așa de deosebite? Concluzia este că începutul filosofiei nu poate fi nici metafizic, nici psihologic, ci neutral. S'ar putea discuta afirmația că metafizica și teoria cunoștinței sunt așa de indiferente acestui neutralism, adică dacă și această soluție, care, e drept, nu ni se precizează aici, poate fi atât de neutră față de epistemologie și ontologie. De asemeni: este epistemologia (mai exact: trebuie și poate rămânea, totdeauna, bazată) (= întemeiată?) pe psihologie? Oricum, eseuul dlui Florian se citește cu plăcerea ce o caută oricine e neliniștit de gravele probleme ale absolutului și crede că e neapărată nevoie, pentru cugetare, de a se adapta nouătăii și în această rădăcină a tuturor enigmelor, veche de când lumea, cea mai veche din enigmatul veșnic nouă...

Deciziva spiritului este titlul unui alt eseu al dlui Mircea Florian, publicat în „Convorbiri Literare“ nr. 3. Mult mai interesant decât precedentul, pentru că satisface, cel puțin în parte, o cerință esențială în lupta pentru restaurarea valorilor culturii. D. Florian constată astfel că criza civilizației stă în problematizarea temeiurilor ce au susținut până acum știința și conștiința noastră. De aici, necesitatea de a arunca o privire în subteranele unei întregi culturi: cerință primordială a vremii. În acest sens, d. Florian analizează substanțial două din mișcărilor contemporane: freudismul și marxismul; ele au în comun exaltarea forțelor de subsol oarecum ale conștiinței. După ce analizează succint concepțiile respective, d-sa arată că misiunea vremii e de a instrumenta temeiurile de până acum ale culturii, transpunând pe planul conștiinței tot ce trăia în peșterile întunecate ale subînțelesurilor. Rostul filosofiei pentru lămurirea acestor probleme peste evident și, după fericita expresie a dlui Florian, inevitabil. Credem că prin aceste puneri la punct ale problemelor culturii contemporane, „Convorbirile“ continuă în chip fericit o linie de conduită începută de ilustrii înaintași, T. Maiorescu și A. D. Xenopol. S'ar putea adăugi în studiul acestei crize a culturii rolul însemnat jucat în vremurile noastre de toate exagerările concepțiilor antiintellectualiste, dintre care alături de freudism credem că trebuiesc puse, în primul loc, intuiționismul bergsonian și pragmatismul; și poate chiar, datorită consecințelor, nu totdeauna lipsite de cooperarea acestora, în literatură: sociologismul. Moda, care la noi a creat mai totdeauna vestita discrepanță dintre formele importate de aiurea și fondul nostru etnic, a făcut ca aceste exagerări să prindă în chip adesea bolnăvicios, servind ca un surogat de ideologie curentelor „nouă“, în literatură, artă, știință și, ciudat, chiar în politică! E, aici, un com-

plex de fapte ce trebuiesc studiate și precizate. Ori cum, una din datorile noastre este imperios simțită azi: restabilirea intelectului în drepturile sale, delimitarea forțelor mistice, nelămurite și restituirea puterilor gândirii în integritatea drepturilor lor, oricât de redus, dar sigure. Rămâne destul loc, dincolo de ele, credinței, plâsmuirilor metafizice, mitului. Dar fără cunoașterea limpede a puterilor gândirii nu poate fi ordine în suflete, căci substratul mistic al cunoștințelor subminează obiectivitatea și adâncirea filosofică a realităților.

ROMULUS DEMETRESCU

Revista Fundațiilor Regale, Nr. 5 (Mai), 1934 București.

Poetul George Gregorian semnează 5 poeme, între care „Peste un veac sau peste zece”, proaspătă și înnoită, readuce atmosfera de tristețe proprie din versurile-i de altădată:

... O soră mai mărunță și bălaie
Va lua în pumnișori țărână
— Praf vechi din cimitiul sfărâmat —
Și, s'o juca cu mine 'n mână.

Sau „Ninge”, acest pastel în care culorile par că respiră:

Ceva dintr'un altar într'un subsol,
Ceva din moarte și ceva din vis
Plutește alb, surăde 'nchis

În leagănul ce mișcă tăta gol.

Tudor Arghezi, în cele 10 poeme în proză, ca totdeauna ui-mește și încântă cu o strălucită și inedită explorare în lumile gândului, luându-și drept pretext ouele și puii primăverii. Dar între studiile acestui număr, scrise cu răgaz, grele de gând, elegante în faldurii frazei, „Nașterea spirituală a secolului nostru”, semnat de C. Rădulescu-Motru, e unic, ca o columnă într'un templu antic. În haosul și diletantismul în materie de orientare sigură și convingătoare, prezentarea într'o sinteză luminoasă ca aceasta a tendințelor de înnoire spirituală în Europa de astăzi, e o lectură extrem de utilă, dar și insuflătoare a nu știu ce liniște și bucurie lăuntrică, pe care, îmi închipui, ți-o dăruiește numai autoritatea covârșitoare a celui ce scrie aici.

TEODOR MURĂȘANU

Blajul, Anul I. Nr. 5, (Mai 1934).

În „Societatea de mâine” din 31 Iulie 1924, d. G. Bogdan Duică, într'o notiță „Arhivele Blajului”, amintea de extraordinara bogăție de informații ce se poate scoate din dosarele Blajului și cerea ca Statul să intervie cu un ajutor serios pentru ca Biblioteca Centrală să poată fi pusă la dispoziția cercetătorilor. Tot atunci cerea publicarea unei colecții cu titlul Arhivele Blajului care să aducă la lumină comoara ascunsă în file vechi, atât de prețioasă pentru istoria noastră. Și-și justifica părerea: „Propunerea pornește din convigerea că centrele intelectuale trebuiesc ocupate, puse la muncă de folos țării întregi...”

Și acestea le susținea neobositul cercetător, pentru care istoria noastră culturală are tot mai puține taine, d. G. Bogdan Duică, în 1924!

Propunerea s'a repetat și de alții, dar rezultatul a fost același. Trecem pe lângă bogății cu ochii plini de zărire ce se ivesc, totdeauna noi și cu multiple reflexe — dar îndepărtate... Târzielnici, găsim mereu scuze pentru neatenția noastră, rămânându-ne totdeauna timp pentru celea trecute vremi, căci doar acestea sunt fixate în tiparele istoriei, nemuritoare și reci. Și uităm câtă merinde putem scoate de aici pentru prezentul nostru tulburat și viitorul nostru furtunatic.

Reflex târziu al vechilor propuneri e revista *Blajul*, care apare susținută de o mână de îndrăsneți. Numărul de pe luna Mai al acestei reviste, adevărata imagine a ceea ce trebuie să fie această revistă, aduce pagini de documente și amintiri, publicate cu trudă și jertfe personale. Fără ajutorul Statului. Alături de revista *Tara Bârsei* și *Arhiva Someșană*, revista *Blajul* se relevă ca o revistă de cultură, prin stăruința d. Nicolae Comșa. Articole și studii semnate: Șt. Manciulea, Nicolae Lupu, Coriolan Suci, Al. Lupeanu, Ion Georgescu, la care se adaugă încercările literare ale intelectualelor tineri, cărora, însă, ar trebui să li se rezerve tot mai puțin spațiu. Pentru a-și drămuși mai scrupulos gândul și slova. Pusă la curent cu mișcarea literară din țară, această revistă își trasează un drum care nu mai suferă abatere. De aceea sprijinul tuturor e obligator, lăsând pentru mai târziu obiectiva noastră judecată. Numărul 5 al acestei reviste este închinat momentului celui mai luminos din istoria noastră ardeleană, adevăratul punct de reazim al înălțării noastre, zilei de 15 Mai 1848. Remarcăm articolele d-lor Șt. Manciulea, Al. Lupeanu și Coriolan Suci, și o nuvelă pe care o atribuim lui Pavel Dan...

RADU BRATES

Tara Bârsei. An. VI Nr. 3.

Apare sub conducerea d-lui Axente Banciu, la Brașov, intrând în al șaselea an de existență. Prin colaborarea celor mai de seamă intelectuali brașoveni și prin colaborări selecte din alte centre ardelenesti, îndeosebi dela Cluj, *Tara Bârsei* este azi una din cele mai bune reviste provinciale de cultură.

Acest din urmă număr, în aceleași admirabile condiții tehnice, ne aduce, în continuare, studiul d-lui A. A. Mureșianu asupra enigmaticei probleme etnice a Traco-Geto-Dacilor, intitulat „Iluzia dacică” (VI), începând discuția chestiunii — ce se va urma în numerele viitoare — pe baze lingvistice. Concluzia de până acum a autorului este următoarea: Numele Dacilor a apărut întâia oară în scrierile lui Iulius Caesar ca o nouă expresie geografică pentru denumirea întregii populații a teritoriilor dintre Dunăre și Vistula, teritorii care mai înainte făcuseră parte din Schitia, Tracia și Sarmajia autorilor vechi, locuite de reprezentanți ai aproape tuturor raselor europene, dela fondul comun înrudit cu Tracii de miazăzi și până la puternicele penetrații schito-sarmate, celtice și germano-bastarnice. Înainte de întemeierea Daciei romane n'au existat în

aceste ținuturi decât efemere confederații între căpeteniile Schișilor, Sarmatilor, Bastarnilor, Geților și Dacilor, având fiecare stăpânirea lui deosebită și foarte adeseori luptându-se între ei. — Dl Axente Banciu scrie un bine cugetat necrolog în amintirea Mariei Dima cu juste reflexii morale la vremile de azi. — Dl Candid Mușlea publică partea din urmă a studiului despre Protopopol Gheorghe Haines (1769—1812). — Sugestiv și frumos scris este articolul d-lui Ion Colan: Școala țărănească. — D-nii Norbert Salmen și Ernest Bernea publică, cel dintâi: două scrisori românești din secolul al XVII-lea, extrase din arhiva liceului săsesc „Honterus” din Brașov, al doilea: Botezul în satul Cornova, studiu sociologic.

Partea literară, selectă, nu se ridică, de data aceasta, mult deasupra nivelului. Versurile sunt semnate de d-nii D Olariu, I. Al. Bran-Lemeny, Aurel Marin, I. Focșeneanu, proza, de d-nii A. P. Bănuț și H. Petra-Petrescu.

DIMITRIE MACREA

Brașovul literar. Anul III. Nr. 15—16 (Martie)

Cu existența periclitată de fiecare dată, nepătrunsă încă în conștiința cititorilor, deși numără al treilea an de apariție, sub »președinția« d. Cincinat Pavelescu, care-i împrumută prestigiul, și în jurul căruia nu putem îngrămădi decât atribute de laudă, *Brașovul literar și artistic*, își prelungește agonia cu o stăruință zadarnică.

Numărul de pe Martie aduce scrisul frământat de emoții al d. Cincinat Pavelescu, într'un ritm liniștit de amintiri, — și încolo: rânduri confuze, îngropate în bombastice descrieri (Marea întoarcere) ale d. Ion Focșeneanu, pe care-l preferăm în vers; poeziile d. *Gherghinescu Vania*, sau alte bucați pentru care nu putem stabili o ierarhie.

Dacă a fost un semn al înviorării literare din Ardeal, azi rostul acestei reviste este întrecut.

RADU BRATEȘ

Revista de Filosofie. Nr. 3—4, 1933.

Este închinată Profesorului P. P. Negulescu, la 60 de ani din viață. Cuprinde câteva articole remarcabile: P. P. Negulescu, gânditor și istoric al filosofiei, de Al. Posescu, Filosofie și istorie, de Mircea Florian; Sociologia ca disciplină filosofică, de N. Petrescu; Cunoștința socialmente relatată, de Eug. Speranția; Erezia iconoclastă, de Alex. Naum și altele. Vom stăruii mai mult asupra articolului dlui prof. St. Bezdechi despre Eufemia din „Phaidon”. D-sa discută un pasaj celebru din dialogul *Phaidon* al lui Platon, în care e vorba, după cum se știe, despre nemurirea sufletului. În cap. penultim al acestei cărți, Platon povestește scena în care Socrate bea otravă.

Ni se spune cum, de îndată ce Socrate a dus cupa la gură, și a băut cu seninătate și liniște, toți cei de față, care până atunci putuseră să-și stăpânească lacrimile, au început a plânge cu hohote. Atunci Socrate, contrariat de această atitudine nefilosofică a disci-

polilor și prietenilor săi, a exclamat: (D. Bezdechi, citează după traducerea lui Robin) „Qu'est ce que vous faites là? s'écria-t-il alors; vous êtes extraordinaires! Si pourtant j'ai renvoyé les femmes c'est pour cela surtout, pour éviter de leur part semblable faute de mesure; car on me l'a enseigné, c'est avec des paroles heureuses qu'il faut finir (mourir). Soyez calmes...” etc. Textul controversat e cuprins în pasajul subliniat mai sus. D. Bezdechi spune că traducerea exactă a pasajului amintit trebuie să fie aceea a lui Schleiermacher, pe cât se pare unica ce traduce prin „a muri liniștit, în tăcere”; iar că traducerea lui Robin, greșită, provine încă dela primul traducător al lui Phaidon, Ficinus. Dl Bezdechi regretă că nu are traducerea lui Apell, nici a lui Javett, care par a fi excelente. „E de presupus însă a priori că și aceștia, mai toți, ar fi adoptat traducerea consacrată de Ficinus”.

*

Am plăcerea de a arăta aici doi traducători, cari tălmăcesc apropiat de Schleiermacher și de interpretarea dlui prof. Bezdechi. Iată de ex. traducerea germană (celebră) a lui Otto Apelt, vol. 147 din Philos. Biblioth. Felix Meiner, Leipzig 1913, p. 133: „Dieser aber sagte: Wie stellt ihr euch an, Toren. Ich habe doch die Weiber eben deshalb weggeschickt, damit sie mir nicht eine solche Szene auffuehrten; denn man muss in andaechtigen Schweigen von hinnen scheiden: so ist mir kund geworden... etc. Iar traducerea franceză, cunoscută, a lui Mario Meunier: Phaidon, ou de l'immortalité de l'âme, ed. II 1926, Payot, Paris, p. 314: „Que faites-vous, étranges amis, nous dit-il? J'avais pourtant surtout fait éloigner les femmes pour éviter de telles discordances, car j'ai entendu dire qu'il faut mourir dans un silence sacré”. De altfel mai putem adăugi celorlalte argumente ale dlui Bezdechi, aduse în favoarea acestui înțeles al „eufemiei” și următoarea considerație: Phaidon tratează despre nemurirea sufletului. Concepțiile despre suflet ale lui Socrate și Platon, cunoscute din istoria gândirii, arată că, după cel dintâi, sufletul omenesc se apropie de cel al zeilor. După Platon, natura intimă a sufletului, cea spirituală, rațională, este, la fel, divină și nemuritoare. Numai în corp găsim sufletul muritor, legat de corp (cel localizat în piept: thymos) și în partea de jos a corpului (Philokhrematon), pe când rațiunea, nemuritoare, își are sediul în cap. Potrivit acestei concepții, pe care se bazează și invitația „fiți calmi”, care urmează imediat pasajului discutat, cum observă d. Bezdechi, era natural ca Socrate să fi făcut apel (prin pana lui Platon, firește), la înțelepciunea senină a discipolilor și prietenilor săi. Aceștia trebuiau să înțeleagă, mai ușor decât femeile alungate din preajma înțeleptului, și să urmeze seninătatea spiritului magistrului în fața morții, a spiritului său muritor, care-i permitea să sfârșească „într'o tăcere solemnă”. Ceea ce înseamnă că interpretarea filologică trebuie să fie întregită (mai ales în opere filosofice) de cea filosofică a textului.

ROMULUS DEMETRESCU

În epoca noastră, când legenda pe care cetățeanul modern și-o face despre sine tinde spre tipul economistului, a omului chemat să apt să rezolve orice problemă de ordin economic, revistelor de teorie economică le revine sarcina de-a educa masele, punându-le la îndemână expunerea, explicarea și critica doctrinelor și înfăptuirilor de atare natură.

Rolul lor este de-o evidentă importanță, căci înzestrând pe cetățean cu arma spiritului critic, ele ajută nu numai opera de culturalizare, dar realizează un mijloc eficace de apărare contra demagogiei aventurierilor sociali. Atingerea scopului este condiționată de reala obiectivitate atât negativă cât și pozitivă, armonizată cu principiul necesar dătător de viață și unificator al revistei.

Îndeplinirii, cu prisosință, a acestor condițiuni, își datorește revista *Libertatea*, aprecierile și încrederea ce i se acordă.

Probleme de ultimă și reală actualitate sunt cercetate cu vigoare, vioiciune și competență sub zodiacul înțelesului principial al însuși titlului revistei. Nr. 9. aduce un studiu al dlui G. Strat de perspective largi și curajoase asupra economiei americane, încercare eroică de reformare a capitalismului, în timp ce oamenii altui colț al pământului realizează revoluționara reacțiune împotriva lui.

M. Sanielevici expune în mod documentat explicările și remediile pe cari gândirea matematică le poate oferi — teoretic — științei economice. — Alte articole și o cronică obiectivă întregesc partea doctrinară a revistei. La cronici, condeiul vioiu al Dlui Strat semnează cuvinte frumoase pentru unele cărți recente.

Le Mois (Nr 39).

Din partea rezervată „Literelor și Teatrului” semnalăm câteva articole interesante.

„Cunoștința științifică și conștiința poetică” sunt două ramuri ale aceluiași arbore, spune H. Broch. Cea dintâi caută să ne apropie treptat de totalitatea Universului, prin mijloace raționale, fără să-și poată îndeplini întru totul sarcina, cea de a doua încearcă să ne facă să trăim — și prin aceasta să cunoaștem — ceea ce știința nu poate atinge. Opera de artă caută să ne desvăluiească totalitatea în mod integral.

„Giovanni Papini, l'homme fou de son âme” este titlul unui viguros portret al frământatului și paradoxalului autor italian, azi, reîntors în natala Toscană și la dogma catolicismului. El caută să-și potolească arzătoarea sete de adevăr prin contemplație. Pentru vulcanicul Papini din: „Un om sfârșit” soluția pare o înfrângere, oricât de senin și mare ar fi caracterul acestei atitudini.

„Humanismul creștin” al germanului Haecker voiește să restabilească în sufletele oamenilor imaginea lui D-zeu. Sec. XIX, cu tendința de a înfrânge natura și de a realiza — prin tehnică — cetatea terestră perfectă și fericită, a împins pe oameni spre un înce-

put de autozeificare. Dar această distrugere a imaginii lui D-zeu, această depărtare de miracolul creștin, face imposibilă ideea omului absolut și etern, necesară pentru conștiința armoniei și echilibrului său. Să răpești omului conștiința totalității lui, înseamnă să-l distrugi.

Nouvelle Revue Française (Aprilie, Maiu).

„Communiste de coeur aussi bien que d'esprit je l'ai toujours été... Ne parlez pas ici de „conversion“... j'ai toujours marché droit devant moi; je continue“, mărturisește André Gide în faimosul său „Journal“. — Je an Lou verné vrea să demonstreze ca adevărată această afirmație, printr'o analiză a operei capriciosului scriitor francez. — Încă dela „Roi Candaule“, etapă destul de depărtată de aceea a „Journal“-ului, problema comunistă este pusă în gândirea lui Gide. „Roi Candaule“ simbolizează raporturile dintre clasa stăpânitoare și clasa celor oprimați, iar uciderea lui Candaule de către Gygès, constituie un asasinat politic. De atunci, Gide poate fi urmărit de-alungul operei sale ca doctrinar al comunismului (oricât de greu ar fi uneori de descoperit în această ipostază) atacând rând pe rând familia, statul, injustiția timpului prezent, pentru a deveni, azi, un efectiv luptător pe câmpul ideilor comuniste. Este totuși de remarcat importanța primordială ce-o acordă laturei morale: „Chestie Socială? Desigur! însă cea morală este antecedentă“.

Ramon Fernandez anunță lui Gide pe calea unei scrisori deschise adeviziunea sa la ideile comuniste: „căci intelectualul are nevoie de clasa muncitorească pentru a se cunoaște pe sine complect și cum muncitorul are aceeași nevoie de intelectual, există între ei un riguros raport de reciprocitate“. Se remarcă nuvela „Rendez vous“ a lui Marcel Arland, maestru al analizei sufletești, prin descrierea acelor mici gesturi și atitudini cari mărturisesc conținuturi sufletești dintre cele mai ascunse.

Numărul pe luna Mai aduce „Perséphone“ melodramă de André Gide, tratând mitologica legendă a fiicei lui Ceres, sortită să trăiască o jumătate de an pe pământ aducând belșug, lumină și veselie, iar cealaltă jumătate în infern, alături de întunecatul Pluton.

Arta lui André Gide a reușit să creeze o atmosferă aeriană, de vis, de ireal, din imagini de fermecătoare prospețime.

Jean Chuzeville traduce câteva poeme din misticii germani, accentuând, într'o scurtă introducere, rolul simbolului ca element esențial în exprimarea misticilor. Poezia lor nu poate fi înțeleasă rațional căci semnificația lucrurilor fiind înafară de realitatea lor, este greu a găsi în subiectivismul trăirilor multiple, adevăratul freamăt. Nu facultatea de analiză poate ajuta la pătrunderea esențialului, ci intuiția totulului, pentru a trezi rezonanțe proprii. Pentru sufletele reculese, exprimările acestor mistici capătă viață și iluminarea nesfârșită a pasiunii, sbuciumului și împăcării.

Remarcăm, în primul rând, articolul vigurosului André Suarés: Edgar Poe. Patria lui adevărată a fost visul, iar neasămuita-i frumusețe constă în puritatea sufletească, niciodată pângărită. Viața sa, împletire de viciu și mizerie, a planat totuși deasupra micimii și vulgarului, în sfera nobleței și frumuseții sufletești. Frazele lui Suarés, lapidare însă perfect mânuite, relevă o admirație profundă și impresionantă prin intensitatea ei. — Poezia este mai mult o „emanație” decât o „creație”, remarcă Montheilaut într-un eseu despre „Viața poetică”. Viața poetică poate chiar să se lipsească de expresie; de aici importanța secundară a tehnicii literare. Ceea ce face valoarea poeziei este posibilitatea conținutului sufletesc de-a se traduce el însuși pe hârtie, „ca o emanație naturală”, „cu o ușurință aeriană”. — Julien Benda apără, cu o fermecătoare risipă de spirit și observații inteligente, regimul democratic.

VIRGIL I. MĂNESCU

Mercure de France. Ianuarie — Februarie — Martie 1934.

În Nr. din 15 Ianuarie, un foarte limpede articol: Pie XI et Hitler, în care se arată lupta protestantismului prusac, hitlerist, împotriva catolicismului. Un studiu de istorie literară, „La dernière soirée d'Elvire avec Lamartine et Vignet”, cu documente inedite, semnat de Baron de Nanteuil. — Nr. din 1 Februarie aduce, printre altele, un studiu de actualitate, foarte important și pentru noi: „Le problème juif est-il soluble?”. Remarcabil prin sinceritatea și obiectivitatea cu care e scris. — Nr. din 15 Febr.: studiul lui Jean-Jacques Mayoux, „Flaubert et le réel”. Câteva rânduri din concluzie: Literatură lipsită de viață, zice deci bucuros o etapă căreia nu-i pasă mult de suflet și de conștiința personală. Dacă totuși mai există oameni care admit conștiința personală ca o funcțiune vitală importantă, nu utilă, poate, dar prețioasă și ca un semn mai distinctiv al umanității decât avionul sau tractorul, trebuie să admitem și importanța realismului sugestiv, dela Flaubert la James Joyce, și a minunatei îmbogățiri ce el o oferă sensibilității vii. Un studiu de istorie diplomatică, foarte documentat și cu nenumărate pasaje care ne privesc pe noi, Români: „L'Autriche et la Serbie en Juillet 1913”, de Emile Laloy. În cronică (Revue de la Quinzaine), găsem frumose considerații la rubrica Varietăți: „La Défense du pléonasmé”. Nr. din 1 Martie: Reflecții actuale în articolul „Occident 1934”, de Florian Delhorbe, cu privire la forțele sociale dominante: În sistemul individualist și cu forțe centrifugale, primejdia e cea a vitezei desordonate și a anarhiei. În sistemul forțelor centripete și de concentrare a puterii, pericolul e cristalizarea și anihilarea. Curente de emigrare au și fost paralizate. Intrarea oprită în America, ieșirea oprită din Italia. Populațiile cresc și se înmulțesc pe loc. Opierea importului, oprirea exportului... Istoria ne învață că mai curând sau mai devreme organizațiile rigide sunt sfărâmate de violență. Până

---

atunci, viitorul e totdeauna al acelorași, adică al țărilor puternice și înțelepte, al indivizilor celor mai capabili. Alte trei articole, demne de reținut: „Chang-Kai-Chek“, de L.-H. Grondys; „La candidature de Lamartine à l'Académie“, de A. Chesnier du Chesne și „Baudelaire le Constance et l'invitation au Voyage“, de Jules Mouques. Nr. din 15 Martie: Altă problemă de mare actualitate, „La démocratie et le suffrage universel“, articol semnat de René Courtin, profesor la facultatea de drept din Montpellier. Nr. din 1 Aprilie: Dr Löwenthal semnează un foarte documentat studiu, „L'Eugénie, Examen pré-nuptial et Stérilisation“. Sfârșitul spune destul despre tonul articolului: „Cei vechi spuneau că zeii innebunesc indivizii și națiunile pe care vreau să le piardă...“ În acest scop sterilizarea e drumul cel mai scurt și cel mai sigur.

Die Sammlung, Amsterdam, An. I, Nr. 7, 1934.

Die Sammlung, revistă literară lunară, la Amsterdam, sub patronajul lui André Gide, a lui Aldous Huxley și a lui Heinrich Mann, fiind editată de Klaus Mann, Nr. 7, an I, Martie, cuprinde reflecții despre Comunitate și personalitate, semnate de Albert Einstein, din care extragem câteva idei: Toate bunurile spirituale și morale, pe care le primim dela societate își au izvorul în decursul generațiilor nenumărate în personalitățile singuratice creatoare. Numai individul poate gândi și, prin aceasta, crea valori nouă, chiar valori morale nouă, după care să se conducă viața comunității. O societate sănătoasă e bazată pe independența și solidaritatea indivizilor. Renașterea a adus eliberarea individului și relativa lui izolare. Astăzi, când avem așa de mare densitate de populație în țările culte, încât Europa are aproximativ o populație de trei ori mai mare decât acum 100 de ani, numărul personalităților conducătoare a scăzut: organizarea a înlocuit, într'o măsură oarecare, mai ales în tehnică, în știință, chiar simțitor, iar în artă lipsa personalităților e vădită. Pictura și muzica au degenerat, pierzându-și netăgăduit rezonanța ce o aveau în mase. Independența spirituală și sentimentul dreptății cetățenești au scăzut mult. Democrația parlamentară care implică această independență a început să se clatine în multe locuri. S'au ivit dictaturile, care au fost suportate, pentru că sentimentul demnității și dreptul personalității nu mai este destul de viu. În două săptămâni, mulțimea necugetătoare poate fi adusă la un grad de furie atât de ridicat încât oamenii, îmbrăcați soldățește, sunt în stare să se omoare și să se lase uciși, pentru scopurile nedemne ale unor interesați. E drept că nu lipsesc nici profesii prăbușirii.

Einstein este însă optimist și speră într'o îndreptare a situației. Fenomenele actuale de decadență se bizue pe desvoltarea științei și a tehnicei, care însă au fost puse în ascuțișul luptei pentru existența ce se dă între oameni, așa încât libera desvoltare a indivizilor a suferit pagube însemnate. Desvoltarea tehnicei pretinde individului tot mai puțină muncă pentru satisfacerea comunității. Distri-

buirea dirijată a muncii devine o necesitate și va conduce la asigurarea materială a indivizilor, care, împreună cu timpul liber și munca rămasă fiecăruia disponibilă, poate fi utilizată favorabil în dezvoltarea personalităților. În acest fel, societatea se poate însănătoși și Einstein speră că viitorii istorici vor tâlmăci fenomenele sociale bolnave ale timpului nostru ca boli infantile ale unei omeniri ce tinde spre progres, care au fost însă produse de un tempo prea grăbit al procesului cultural.

În același nr. Ludvig Marcuse semnează un foarte important studiu al situației religioase din Germania: *Die Erhebung der Christen*, arătând atitudinea protestanților, a catolicilor și a „păgânilor” sub regimul hitlerist. Lipsa spațiului ne face să regretăm imposibilitatea de a cita câteva din pasajele așa de interesante ale acestui studiu. Carlo Sforza scrie despre străini și sufletul italian (*Die Ausländer und die italienische Seele*), Walter A. Berendson, despre umanitatea germană (*Deutsche Humanität*). Autorul, profesor de limba și literatura germană la universitatea din Hamburg, comentează un anunț al Ziarului „Hamburger Fremdenblatt”, care vestea moartea a trei reprezentanți ai științei printre care și dânsul!.. Deoarece autorul vestei „funebre” discuta imposibilitatea fructificării ideii de umanitate din operele lui Berendson, în luptele actuale, acesta găsește farmecul unei apărări pseudopostume a ideilor sale. Din concluzie: E posibil ca istoria lumii să aibă nevoie încă de multă vreme pentru a înlăunța ideea umanității. Intangibilitatea ei depărtată aduce o tensiune și o îmboldire a forțelor, ca în orice credință, care suportă obligații și îndatoriri. Rămâne însă înafară de orice îndoială faptul că credința în umanitate conduce pe omul singuratic dincolo de îngustimea eului său, aruncându-l în marea devenire istorică și angrenându-l chiar azi într-o uriașă comunitate omenească invizibilă, căreia-i aparțin cei mai buni de pretutindenea. Religia umanității înlătură îndoiala asupra întâmplărilor prezentului și dă încredere în valorile spirituale, deși spiritualul e otrăvit azi de situația așa de turbure în toate privințele. Plecând dela ideea că Fascismul așa cum e reprezentat în Italia și Germania e în mare parte responsabil de noaptea ce s'a lăsat asupra Europei, Philippe Soupault face un apel către intelectuali de pretutindeni să contribuie la arătarea josniciei și prostiei fascismului din toate țările... În acest scop el crede că e necesară înființarea unui „institut pentru studiul fascismului”, a cărui inițiativă o ia în acest articol. Institutul acesta primește ori ce fel de știri și informații din presă, din cărți, broșuri, prelegeri publice, etc. Deviza acestei mișcări de recunoaștere a inamicului e formulată dilematic astfel de Ph. S.: „Sau împotriva mea sau cu mine împotriva Fascismului”. Autorul crede că fascismul nu numai că nu poate să mai dăinuiască, ci că el trebuie să dispară cât mai repede posibil.

Semnează în același nr. versuri: Bertold Brecht, Hermann Kesten, Rudolf Fuchs, Else Lasker și Ernst Waldinger. Revista se încheie cu o cronică bine susținută și cu recenzii.

Revista aceasta apare sub îngrijirea lui Martin Bodmer și Herbert Steiner, fiind editată la R. Oldenbourg München — Berlin.

Numărul (din Februarie) cuprinde câteva articole de o însemnatate deosebită. Rudolf Alexander Schröder scrie despre Peisajul nord-germanic (Die Norddeutsche Landschaft), Rudolf Kasner dă un fragment despre cel din urmă dialog al lui Gautama (mai târziu Buddha) cu învățătorul său. Conversația între cei doi înțelepți, desbate interesanta temă despre rostul creației, despre suflet și despre faptele omului. Iată un pasaj scurt, în care viitorul Buddha vorbește despre una din valorile supreme: „Înțelesul (sensul) e sămânța veșniciei, sau precum fructul cuprinde sămânța pe care vântul o mână în cele patru părți ale cerului, așa e cuprins înțelesul în veșnicie, iar fructul amândurora e moartea, și astfel veșnicia și moartea e unul și același lucru”. etc. Heinrich Zimmer semnează studiul foarte bine scris „Yoga und wir”. Doctrina filosofică yoga este pentru India o învățătură foarte veche, formată înainte de cultura arică. Ea se afla în mai multe forme (variante), toate expresii ale libertății spiritului, în care se desfășura experiența ce participă la veșnica trecere, la nestatornicia vieții omenesti și a tuturor lucrurilor. Studiul lui Zimmer e interesant în special datorită comparației Indionismului cu alte culturi. — În rest, se dă traducerea unui fragment din tinerețe a lui Paul Valéry, Yalu (1896), memoriile prințesei Marie von Thürn und Taxis Hohenlohe, In die Hoffmyny, versuri traduse din Juana de la Cruz (1651—95), poetă celebră mexicană.

ROMULUS DEMETRESCU

Uj Idők (Vremuri Nouă, Budapest, An. XL, Nr. 18, 19, 20, 21, 22 — 1934).

Revistă săptămânală, în al 40-lea an de apariție, sub conducerea romancierului Francisc Herczeg. Un termen de comparație, în publicistica noastră i-am găsi numai „Familia” de pe vremuri, a lui Iosif Vulcan. Un organ de susținere și sporire a tradiției, a căminului, a sănătoaselor comori spirituale din familia burgheză maghiară. Pagini selecte de romane, nuvele, versuri, critică, modă, alături de ilustrațiuni care te odihnesc și te înalță. Iși dau întâlnire aici, condeie consacrate, ca de-o pildă (Nr. 18) romanciera Irina Gulácsy, redactează biblioteca editată de revistă: „Romane Maghiare”. Prezintă cu entuziasm un talent cu totul proaspăt, pe Andor Matolczy, cu romanul acceptat pentru editare, „Dușman”. Un roman — scrie Gulácsy — al unui tânăr din cea mai tânără generație, dar cu totul fără cusururile scriitorilor de azi: bombasticism, pseudopatos, aliterare. Romanul are patru personaje: o fată de aristocrație, ipermodernă, tatăl, de concepții feudale, un tânăr din lumea de jos, săltat de valul vremii, și un ofițer, ungar și husar veritabil. Personajele atât de vii, că le auzim parcă respirația...” Descrescătoare de frunți în fiecare număr sunt desemele-caricaturi, pe marginea actualității,

semnate de C. Mühlbeck. O oarecare apropiere de Jiquidi, minus satira ucigătoare. Din versurile numeroase și corecte, în care însă nime nu simte nevoia unei răscoliri sufletești, desprindem aceste rânduri, pentru a caracteriza o întreagă producție :

Pe-o așa frumoasă zi de primăvară, n'ajunge să fii om
Cum ne comportăm doar, ca 'n orice zi batem surul alfalt
Și pământul ne simte povara
În zădar călcăm cu finețe, după ritmul muzicii din inimă . . .

Aș vrea să fiu o păsărică, chiar o vrabie,
Cu aripi rezezi aș înconjura turnul orașului
Aș face baie în aerul albastru,
M'aș usuca în-razele de aur ale soarelui . . .

(Kriszta Temesvári - Cântec timpuriu de primăvară, în Nr. 20)

În aceleași pagini Maria Moór discută cu vervă problema copiilor-minune. În Nr. 21, prin admirabile icoane cu atmosferă de Rusalii, e comentat poetul Ștefan Havas, care cântă frumusețile Budapestei, iar prof. univ. Beke Mano, scrie, pe înțelesul celor mulți, despre razele cosmice. În Nr. 22, două schițe de neaoșă atmosferă maghiară: „După ploaie” de Gh. Terescsényi și „Înainte de plecare” de Fr. Fertsek. Cea dintâi din clasa țărănească. Jánoș, însurat de de un an, doarme afară. E secetă. Deodată începe să verse ploaia. Nevasta apare la geam și-l întreabă, dacă bate vântul. Ungurul doarme din nou, și visează la munca de mâine. Dimineața în zori se spală la fântână cu apă proaspătă. Julis, din târnaț, îl întâmpină cu un: ne te ne! Bea o dușcă de rachiu și mănâncă, apoi pleacă la prășit, unde peste o jumătate de oră va sosi și Julis, căreia i-e drag să muncească alături de Jánoș, spătos și vânjos, ca un arc. Ajuns la câmp, Jánoș împlântă vârtos sapa în partea unde i-se pare mai multă buruiănă . . . În cea de-a doua, din clasa aristocrată, bunica Marta alesese de soț pe Dénes, care, intrase la armată, și nu pe Lajos, care, de necaz, se făcu preot. Căsnicia nu i-a mers neted. Dénes, la câțva vreme, dete semne de craiu. Marta cu copiii se mută la moșie, la țară, unde păstora tocmai pater Lajos. Între cei doi prieteni din tinerețe se cimentă o legătură sfântă. Bătrânii se întâlnesc zilnic pentru câte o partidă de cărți. Odată Martei i se face rău. Este culcată grabnic. Paterul îi îngenunche la căpătâiu și se roagă pentru ea. Marta, la un moment dat, deschide ochii și-și chiamă prietenul aproape: „N'am ales bine, atunci, demult. Pe tine te-am iubit viața întreagă . . .” i-au fost ultimele vorbe. — Interesantă și semnificativă, printre problemele discutate în aceste pagini săptămânale, ni se pare și prefața la o Carte de bucate, de Juliana Zsigray, care ne informează cu îndrăcire, cum la un concurs pentru cel mai nimerit titlu la un manual de rețete culinare, a fost premiat răspunsul: „Îngrijește-ți bine bestia! (citește bărbatul!). — O revistă bine adâncită, extrem de utilă, angajată serios în lupta pentru cultul căminului, cu toate anexele lui.

TEODOR MURĂȘANU

ÎNSEMNĂRI

Sculptorului Ion Vlasiu

În purpura amurgurilor de vară reinvie sufletele arborilor. Artistul, ademenit de chemarea lor se înfundă în păduri adânc, tot mai adânc. Dorul străbun al humei plăsmuește în fibre și 'n sevă visul desăvârșirii; crăci înnodate, rădăcini fluierătoare, visează slobozirea în avânturi, din adânc. Ascuns sub scoarțe tari, în trunchiuri, suflete suspină captive. Visul mileniilor rătăcește în curbe îndecise și noduri, în crăpături lotusuri nebănuite dorm. Cine ar pătrunde prin pasivitatea vegetală până la cântecul sevei? Noi ne-am mulțumi cu sugestii statice, ignorând bucuros forța cauzelor de dragul unei viziuni lăuntrice, desprinse dela suprafață. Dorul pământului nu cântă decât pentru dânsul. Numai el aude clocotul chinuit al formelor cari zămislesc în sevă; în noduri și încrețituri el singur ghi-cește gesturi ritmate și ciudate femei cu membrele împleticite în trunchiuri, în rana crăpăturii zâmbetul faunului persistă numai pentru el — lubric reflex — visezi mușcături purpurii pe sânii zânelor diafane. Cu un gest tot din sevă izvorit, el nu face decât să articuleze ritmul trecerii, de care e legat inconștient, din mădulare; condus de sucul vegetal, el știe fără să gândească. Din zămislirea chinuită a nodurilor, el ajută să se nască voita curbă și elanul visat. De sub mâinile lui curg șerpi muzicali și înfloresc zâmbete adânci — seva se desăvârșește prin sevă, și voința lemnului n'a suferit niciun viol. Faunul sculptat în nuc este eternul său simbol. Nu se desprinde de materie, cum nici mâinile și nici capul faunului nu se desprind spre o viață independentă de visul primeval al materiei. Mâinile fluide, abia schițate, n'au încetat să fie încrețituri de trunchiu și surâsul animalic s'a copt sute de ani din ploi și fulgere sub scoarță. A crea — înseamnă pentru dânsul o înglobare în ritmul cauzelor, înțelegerea fețelor marelui Treceri și conducerea lor spre propria ei împlinire.

OLGA CABA

Intr'o „Colecție a textelor filosofice“ d. Tudor Vianu publică Istoria Estetice de la Kant până azi, în texte alese (Inst. de arte grafice „Bucovina“, I. E. Toroușiu, Buc. 1934). Textele sunt alese din următorii autori: Kant, Schiller, Herbart, Hegel, Jouffroy, Schopenhauer, Taine, Nietzsche, Fechner, Guyau, Ruskin, C. Fiedler, K. Lange, K. Groos, Th. Lipps, Volkelt, Bergson, Croce, Gentile, M. Dessoir, Uitz, Freud, Ch. Lalo, M. Geiger, Alain, abatele Bremond și Paul Valéry. Am putea regreta unele lipsuri, dacă nu ne-am gândi că aportul acestei culegeri, așa cum se prezintă, este un lucru neașteptat de prețios pentru țara noastră, în care cultura estetică se reduce de obicei la preferințele dogmatice pentru cutare păreri ale cutărui critic sau filosof și nu constă dintr'un studiu sistematic al celei mai grele discipline filosofice, dar și a celei despre care oricine se crede chemat și destul de pregătit să se pronunțe autoritar. Să nu uităm că până la fericita ocazie în care Universitatea din București a obținut o conferință de estetică, ocupată a-

cum de d. Vianu, nici o Universitate românească n'a avut posibilitatea de a preda studenților ei un curs de Estetică de către un specialist, spre nenorocirea și rușinea culturii noastre! De aceea ne bucurăm că d. Vianu, sprijinit de ministerul Instrucțiunii, a făcut acest început și recomandăm cu insistență studenților de la Litere și Filosofie, precum și persoanelor ce doresc să-și facă o părere mai limpede despre unele probleme de Estetică, paginile acestei antologii. Nu putem să insistăm aici asupra Introducerii pe care d. Vianu o face culegerii și în care se cuprinde la cap. III Contribuția românească în Estetică, în care conceptul „estetic” este puțin cam elastic folosit (de vreme ce se ia act de pildă și de „Sensul teologic al frumosului” de... esteticianul Nichifor Crainic (!); nici asupra interesantelor Note Bio-bibliografice. Dacă ar fi fost posibil (tehniceste: cartea costă 150 lei și are 300 pag.) n'ar fi stricat câteva scurte caracterizări critice, în fruntea fiecărui fragment ales.

În enciclopedia germană Handbuch der Philosophie, editată de A. Baumler și M. Schroeter, s'a publicat în 1934 volumul Aesthetik de A. Baumler. (ed. R. Oldenbourg, München u. Berlin). Cartea cuprinde următoarele capitole: I. Ideea frumosului; Platon, Plotin, Augustin, Evul Mediu, și Renașterea; II. Conceptul artei; Aristotel, Retorica, Teoria Artei, Evul Mediu și Renașterea. Problemele acestea sunt tratate critic și istoric, iar în ultimul cap. sinteza este tratată foarte redus, din cauză că autorul a fost silit de împrejurări să scurteze expunerea. Iată câteva rânduri din ultimul paragraf al cărții, care spun destul despre importanța problemelor ce le tratează, pentru cei ce vor voi să o citească: Fenomenul artistic nu poate fi dedus din trăiri sau din năzuințele spre expresie. Artă poate izvorî numai din voința eternizării unui conținut și în expresia acestei voințe e stilul. Stilul monumental se află la originea artei. Năzuințe spre confesiuni private n'ar fi dat nici când la iveală marea artă ce o cunoaștem azi istoric. Numai datorită faptului că există o artă monumentală, avem și una intimă sau idilică. Baumler e unul din marii esteticieni contemporani, cunoscut printr'o celebră interpretare a esteticei lui Kant: Kants Kritik der Urteilkraft, I. Halle, 1923.

ROMULUS DEMETRESCU

Printre versurile multe ce se scriu azi, rar te oprește inspirația reală. Gândul cutremurat în slove, plin de ecouri și elevat, care creează atmosferă și eliberează sufletul — îl întâlnești numai câteodată la adevăratele temperamente poetice. Și dacă aceste temperamente sunt la începutul desvoltării lor, precupețim încrederea noastră... Despre N. Caranica n'aș putea să scriu, însă, decât cu entuziasm și sinceritate, căci mă simt posesorul fericit al ritmului său armonicos și simțit, al comorii de suflet pe care o dă cu scrupulozitate excesivă pentru prieteni și pentru lumea care știe citi. Ticluind cuvântul mărunț și în înfloriri neîncercate, el naște muzica profundă, de cadențe largi și obscure reculegeri, sau măsura grăbită cu fluide întreceri. Acest amoretat inteligent care-și înseamnă gândurile pe

„cărți dăruite“, acest credincios al unor altare pe care nu le cunosc mulți, care-și purifică patima în acorduri de slove — știe desprinde melodia limpede pe care ne-o dăruie întreagă:

O, călători iubiți, atunci, în mine,
A prins îmbelșugarea țării să mă doară
Ga niște rodii scumpe, cântecele pline
Răvneau la ceasul coacerii — și 'ntăia oară,
Cutremurat, dar pacinic ca un arc destins
Spre voi mi-am închinat pe veci comoara frunții
Din chinul tulbure, Stăpâne, ce l-a 'nvins
Sufletul Tău copilăresc și bun ca munții.

(Imn — Gând românesc, II, 4)

Să-i știm citi versul cu Dumnezeu pribeag pe drumurile noastre!...

RADU BRATES

Inspirații mediteranene, se numește „confesiunea“ lui P. Valéry, adusă de unul din numerele revistei „Conferenția“. S'ar putea însă tot așa de bine numi „cântec despre Soare, Lumină și Mare“. Aplecat asupra lui însuși, poetul descifrează, în puritatea cerului, undele marine, mătasa luminii și nostalgiile Sudului, macii desfrunziți ai copilăriei, introducându-ne, pe alee drepte și luminoase, în împărăția „Cimitirului marin“. Cât de sfânt și nepereche este ceasul creației la țarmul mediteranean! Fără mare lumină și albastru, Grecii nu creau nici pe Apollo, nici geometria. Câtă limpezime și ce rezonanțe au cuvintele lui Socrate adresate lui Phaidon la marginea mării! În fața mării, cuvântul duminical al lui Valéry are accente mitice, ceva din măreția antică și religioasă, comună colonadei eline, piramidei și gnomonului.

GRIGORE POPA

La Cluj a mai apărut o revistă literară, îi zice „Caleidoscop“. Nu știu cum au făcut redactorii, cum și-au învățit, și-au sucit caleidoscopul, că n'a ieșit deloc frumos. Sunt în el tot felul de articole anoste despre Pierre de Nolhac, interview-uri „despre multe și nimic“ cu poetul ungar D. Kosztolányi, considerații despre blenoragia nevindecată la timp, o snoavă despre „balic“ (așa-i zice la Cluj studentului în primul an de studii) și alte produse similare. Ca să pară că-i la pas cu lumea, „Caleidoscopul“ întreprinde o „anchetă“ (suntem doar în zodia ridiculă a anchetelor). Ascultați ce întrebări originale știe să pună tânăra revistă clujană: „Ce credeți despre marile curente care frământă azi Europa? (Democrație, fascism, hitlerism, comunism, etc.) Ce repercusiuni și ce schimbări pot produce în societatea românească“. Nu-i așa că trebuie mult spirit, pentru a pune astfel de întrebări rare? Dar „anchetatorii“ noștri sar numai decât dela prima la a 2-a întrebare, cum ai sări din lună pe pământ: „Cum înțelegeți culturalizarea satelor noastre?“ Bună ziua! A treia întrebare a anchetei e de-adreptul hazlie, prin consecuția ei logică după a doua: „Există o criză a cărții? Dacă da, ce remedii propuneți pentru îndepărtarea ei“. O întrebare mai nemerită nici că se putea. După cât vedeți, tot întrebări arzătoare la ordinea zilei. „Răspunsurile vor fi publicate în ordinea primirii lor la pagina socială a „Caleidoscopului“. Clujul poate fi mândru de noua

sa producție spirituală, care este cu totul în linia revistelor surori apărută mai înainte: „Coasa“, „Hyperion“, „Sic cogito“, „Gând românesc“, ș. a.

Lui Homer și lui Shakespeare li s'a disputat, după moarte, paternitatea operelor. Pe Dș. Marta Rădulescu a ajuns-o acest destin încă în viață fiind. Oare să fie cărțile D-șoarei Marta așa de grozave încât trebuie necondiționat să i le fi scris altcineva?

M. BENIUC

Pe marginea discuției „Reviste provinciale — Reviste bucureștene“, d. M. G. Samarineanu, în „Familia“ Nr. 2. scrie o inspirată și justă punere la punct. „Am mai citit undeva un atac mârșav, atac pornit numai și numai de frica meschină ca nu cumva o revistă din provincie nou apărută să pretindă o lăscaie din fondurile ministerelor destinate culturii, fonduri pe cari, bucureștenii le consideră gajate lor“. Și, în continuare, pentru cealaltă față a medaliei: „Revistele de provincie nu mai reprezintă minoratul și unilateralul specificului geografic...“ Clare și virile propoziții pe care le subscriem nu fiindcă suntem în cauză, cât mai cu seamă pentru adevărul cu largi repercursiuni luminat curajos. Trebuie să se spulbere odată superstiția de care e obsedată o anume publicistică bucureșteană. Un poet scria pe vremuri că „Moldova trebuie să primească cu sentimente de mare fericire tot ce-i vine de peste Nistru, fie moscal, fie holeră“. Ironia este evidentă. Și noi nici nu ne grăbim cu aplicația ei. Astăzi înțeleg și ștregarii dela primare că nu tot ceea ce dă Capitala, în câte materii vreți, huzurește de gust și valoare, dar nici că tot ce produce „provincia“ este de asvârlit la coșul insuficienței și al disprețului...

Din prilejul intrării în Areopagul Înțelepților a profesorului I. Petrovici, am fi dorit să citim în publicistica noastră rânduri de căldă și justă apreciere. Le-am găsit numai în „Țara Noastră“, cu adevărat răzbunându-ne durerea pentru tăcerea celorlalte. Articolele scrise în acest cotidian (Nr. 602, 28, V. 1934): „Un nou Academician“, de Alex. Hodoș, „Politica și Filosofia“, de G. M. Ivanov, „Oratorul“, de Eugen Jebeleanu, „Ion Petrovici, literatul“, de D. Ciurezu, etc., sunt mai mult de cât un omagiu închinat noului membru prin care s'a onorat pe sine însăși Academia Română. Ele sunt un imn înălțat strălucitei personalități întrupate în oratorul, literatul și gânditorul I. Petrovici, de-o potrivă. — „Întreaga civilizație românească s'a dezvoltat de-alungul veacurilor subț indoitul semn al ideii naționale și al credinței în Dumnezeu. Academia Română a rămas păstrătoarea acestei fecunde tradiții, la adăpostul căreia se desfășoară lucrările ei. Profesorul I. Petrovici, pătrunzând sub larga-i cupolă, aduce cu sine o admirabilă energie închinată acelorași supreme directive, realizând astfel o ideală potrivire de aspirații și-un desăvârșit echilibru sufletesc, în doita sa calitate de om politic și de filosof, de luptător pe arena publică și de strălucit academician“, (Alex. Hodoș). — „Supremul

ideal al poeziei, acela de a sugruma goalele trâmbiți ale retoricii, l-a atins d. I. Petrovici în oratorie", (E. Jebeleanu). — „Entitatea spirituală a d-lui Ion Petrovici e singură și egală, ca versul lui Eminescu. Intocmai ca prima notă a unei suite muzicale ce cuprinde în ea întreaga virtualitate melodică a inspirației, sau ca ultima notă, ce încorporează în vibrațiile ei finale toate accentele și caracteristicile orchestrației muzicale. Personalitatea d-lui Ion Petrovici deci, trebuie privită în vastul ei portativ de expresie, în infinitele ei variațiuni de gândire și sensibilitate în contact și în raport total, cu viața paralelă... Prin toată organizarea rece, intelectuală, a logiciianului, prin întreaga dialectică abstractă a metafizicianului, în verbul convingător al oratorului s'a strecurat o șuviță generoasă a sensibilității literare... Indiferent că profesorul a explicat mecanica silogismului sau seria numerică a lui Wundt, a întocmit o reformă școlară, sau s'a transfigurat într'o orațiune evocatoare, spiritualitatea d-lui Ion Petrovici, a păstrat această marcă de bază, acest fior romantic, ce venea dintr'un inevitabil imperativ organic... Filosofii de mâine, care vor cerceta opera științifică a profesorului, nu vor putea trece prin acest uluitor miraj de frumusețe. Se vor întreba poate nedumiriți cum de s'a putut împleti atât de indisolubil și cu atâta artă, literatura și filosofia!" (D. Ciurezu).

După săptămâna cărții

Anunțată cu largi răsunete, rezultatele ei sunt încă departe de ținta, la care, ne închipuim, aspiră. Evenimentul n'a consimțit să ne ofere un semn de așteptată distincție. S'a scurs molâu și mohorit, asemeni celorlalte săptămâni cu eticheta specială. Măcar, plângere că nu s'a lucrat îndeajuns pentru lansarea ei, nu se poate formula. Editorii, bieții, cât s'au priceput și cum le-a fost interesul, chiar au cheltuit osteneală. Articole — propagandă, librării în liber, autografe. Totuși, ecurile acestei săptămâni în mulțimea nației, să o recunoaștem, sunt încă sub limită. Pentru că nu-i suficient să se vândă în plus cu preț redus câteva opere, care și altfel s'ar desface singure. Această săptămână a cărții mi-o imaginez de alte proporții și cu alte vibrațiuni. Ea trebuie să răscolească și să mobilizeze toate moleculele țării, și rezonanțele ei să pătrundă, asemeni undelor de radio, tulburându-ne beatitudinea momentană a traiului vegetativ, până în cele mai împietrite adâncuri. Cartea de toate categoriile, nu numai cea beletristică, să fie impusă ca o trebuință în mare, un fel de pâinea noastră cea de toate zilele. Atunci, „Societatea Scriitorilor Români“, și comitetele surori într'u urmărirea aceluiași ideal, de ce perseverează în acel burocratism sterp și blestemat, care și în momentele de comandă, îți dă un rol de mântuială și silă. De ce nu se prepară un plan de acțiune înfierbântată, care să ne inoculeze convingerea că săptămâna cărții în România e ceva organic, ceva vital, și nu o modă importată, ca atâtea, altele...!

TEODOR MURĂȘANU